

Vabadussõja võidusamba rajamise korraldus

*Miks monument ei valminud kavandatud ajaks ja
miks seda tuli kohe pärast avamist parandama
hakata?*

Vabadussõja võidusamba rajamise korraldus

Miks monument ei valminud kavandatud ajaks ja miks seda tuli kohe pärast avamist parandama hakata?

Kokkuvõte auditeerimise tulemustest

Mida me auditeerisime?

Riigikontroll hindas Kaitseministeeriumi tegevust Vabadussõja võidusamba rajamisel, alates monumendi kavandamisest kuni selle lõpliku valmimiseni. Hinnati monumendi ehitamise juhtimist, oluliste lepingupartnerite valikut, omanikujärelevalve korraldust ning monumendi valmistamiseks eraldatud raha kasutamise sihipärasust, säästlikkust ning seaduslikkust. Ühtlasi analüüsiti, miks tekkisid Vabadussõja võidusamba ehitamisel probleemid ning mida arvavad eksperdid monumendi pikaajalise püsivuse kohta.

Miks on see maksumaksjatele oluline?

Vabadussõja võidusammas on seni olulisim mälestusmärk, mis on Eestis pärast iseseisvuse taastamist püstitatud Eesti riikluse eest võidelnuile. Selle rajamiseks kulutas riik üle kaheksa miljoni euro, sh 200 000 eurot, mida olid annetanud tuhanded inimesed. Monument valmis kavandatud märkimisväärselt hiljem. Pärast pidulikku avamist ilmnas selles mitmeid olulisi puudusi, seejuures ei olnud valgustussüsteem töökindel ja tuli tervikuna välja vahetada. Vabadussõja võidusamba juures ilmnunud vead leidsid avalikkuses laialdast kajastamist, mistõttu on oluline esitada erapooletu hinnang Kaitseministeeriumi tegevusele monumendi rajamise korraldamisel.

Mida me auditi tulemusel leidsime ja järeldasime?

Riigikontrolli hinnangul on Vabadussõja võidusamba ehitamisel ilmnunud puuduste peamiseks põhjuseks liigne kiirustamine. Kiirustama sundis poliitilisel tasandil määratud ebarealistlik monumendi valmimise tähtaeg. Riigikontrolli arvates puudusid objektiivsed eeldused ehitada monument valmis vähem kui aastaga sellisena, nagu ideekonkursi võitjad seda 2008. aasta jaanuaris ette kujutasid.

Suure ajalise surve tõttu ei järgitud mitmete hangete korraldamisel riigihangete head tava, ei suudetud adekvaatselt hinnata monumendi keskse osa – samba ja risti – valgustamiseks kavandatu sobivust ega teha nõuetekohast järelevalvet tööde kvaliteedi üle. Rohkete vajakajäämist tõttu valmis Vabadussõja võidusammas soovitud tähtajast seitse kuud hiljem, ning võttes arvesse ka selle avamisjärgseks parandamiseks tehtud kulutusi, kujunes algul eeldatust 2,1 miljonit eurot kallimaks.

Riigikontroll ei tuvastanud, et monumendi rajamiseks eraldatud riigi raha ja sihtasutuse Vabaduse Monument Kaitseministeeriumile üle antud annetusi oleks kasutatud millekski muuks kui monumendiga seotud kulutuste katmiseks.

Riigikontrolli olulisemad tähelepanekud

- Vabadussõja võidusamba valmimise kuupäev 28. november 2008, päev, mil möödus 90 aastat Vabadussõja algusest, määrati kindlaks enne, kui oli teada, millise kujuga ja millisest materjalist monument tuleb ja kui keeruline on ehitus. Monumendi ideekonkursi võidutöös algselt kavandatud samba ja risti kattematerjali asendamisel klaasiga ei tõstatatud küsimust, kas monumendi valmimistähtaega on vaja muuta. Monumendi avamise poliitilisel tasandil kindlaks määratud tähtpäev takistas monumendi rajamisega vahetult tegelevatel isikutel objektiivselt hindamast, kas Kaitseministeerium ja tema lepingupartnerid on suutelised tulema toime projekti elluviimisel eeldatavasti tekkivate probleemidega.
- Monumendi rajamiseks ja pärast selle avamist ilmnunud puuduste kõrvaldamiseks on Kaitseministeeriumi 2011. aasta suvise arvestuste järgi kokku kulunud 8,5 miljonit eurot, mis on kolmandiku võrra enam, kui algselt kavandati. Sellest 0,8 miljonit eurot ehk 9% monumendi kogumaksumusest kulutati ebakvaliteetse töö parandamiseks. Riigikontroll ei tuvastanud, et raha, mille Kaitseministeeriumile andis valitsus oma reservist, ja raha, mille Kaitseministeerium eraldas oma eelarvest, ning raha, mis saadi sihtasutuse Vabaduse Monument annetustena, oleks kasutatud millekski muuks kui monumendiga seotud kulutuste katmiseks.
- Tööde rahastamine ei olnud läbipaistev. Üle poole kuludest kaeti algselt kaitseotstarbelisteks investeeringuteks ettenähtud rahast. Ülejäänud saadi valitsuse reservist, kasutati ka ministeeriumile majandamiskuludeks eraldatud raha. Riigikontrolli arvates oleks tulnud objekti olulisust silmas pidades monumendi rajamise kulusid kajastada riigieelarves või valitsuse kinnitatud riigieelarve raha jaotamise kavades teistest kuludest selgelt eraldi.
- Tšehhi firma Sans Souci s.r.o. valiti sammast ja risti projekteerima ning ehitama sisulise konkursita, kuna teistel konkursile kutsututel ei olnud pakkumuste esitamise ebamõistlikult lühikese tähtaja tõttu võimalust koostada nõutud detailsusega pakkumust.
- Mitmel juhul alustati ehitustöödega enne, kui oli valminud nõuetekohane projektdokumentatsioon ja tööde tellija ehk Kaitseministeerium oli selle lõplikult heaks kiitnud. Nõuetekohase projektdokumentatsiooni puudumise tõttu ei tehtud vajalikke ekspertiise tehnilistele lahendustele, mis osutusid hiljem mittetoimivateks (valgustus ja ventilatsioon) ja nõudsid riigilt lisakulutusi. Samuti raskendas puudulik projektdokumentatsioon nõuetekohase omanikujärelevalve tegemist ja õigel ajal tööde teostuses puuduste tuvastamist.
- Eesti ehitusfirmad valiti üldjuhul mitme pakkuja hulgast, kasutades valikukriteeriumina töö eest soovitud tasu suurust, st need tööd püüti teha tollases turusituatsioonis kõige soodsamatel tingimustel. Monumendi peaprojekterija ja projektijuhi valimiseks ei toimunud sisulist konkurssi.
- Ekspertide hinnangul on monumendi samba ja risti kandekonstruktsioon tugev ja peaks nõuetekohase hoolduse korral

püsima vähemalt sada aastat. Samuti on klaaspaneelid kinnitatud tugikonstruktsioonile kindlalt. Klaaspaneelide pragunematus ja värvuse püsivuse asjus ekspertidel selge seisukoht puudub. Monumenti 2010. aasta lõpus – 2011. aasta alguses paigaldatud tehnosüsteemi on eksperdid hinnanud töökindlaks ning sellele on antud viieaastane toimimisgarantii.

Kaitseminister märkis Riigikontrollile saadetud kirjas, et auditaruanne aitab selgitada avalikkusele monumendi rajamisega seotut. Ministri hinnangu kohaselt reageeris Kaitseministeerium peamiselt projekti keerukusest ja ambitsioonikast ajakavast tingitud riskide realiseerumisele süsteemselt ja kiirustamata, vajaduse korral oma ala parimaid spetsialiste kaasates.

Sisukord

Ülevaade monumendi saamisloost	6
Monumendi rajamise juhtimine	8
Monumendi 2008. aastal valmimise nõue tulenes valitsuse tegevusprogrammist	8
Ajakava koostati väga pingelisena	9
Riigihangete seadusest tulenevaid menetlusnorme otsustati mitte järgida	10
Kõik olulised otsused, mis mõjutasid monumendi välisilme kujunemist, tehti koostöös monumendi autoritega	13
Suurim juhtimisviga oli monumendi rajamisel tekkida võivate raskuste alahindamine	14
Sans Souci lepingupartneriks valimine, samba ja risti projekteerimine ning ehitamine	15
Monumendi samba ja risti valmistaja valikuks sisulist konkurssi ei korraldatud	15
Sans Souci nõudis lepingu maksumuse suurendamist ja saavutas selle	17
Samba ja risti projekteerimine takerdus vaidlustesse Sans Souci ja autorite vahel	18
Sammas ja rist valmisid algselt kavandatust pool aastat hiljem	22
Sans Souci tehtut tuli kohe parandama hakata	23
Sans Souci ei suutnud monumendi valgustussüsteemi korda teha	23
Sans Soucil oli tööde vastuvõtmise ajal osa lepingulistest kohustustest täitmata	24
Monumendi maa-ala projekteerimine ja ehitusload	26
Monumendi maa-ala projekteerimiseks saadi vaid üks pakkumus	26
Enne monumendi projekteerimist ei tehtud vajalikus mahus uuringuid	27
Ehitusluba ei saadud loodetud ajal	28
Eesti ehitusettevõtete panus monumendi rajamisse	30
Lepingupartneriteks püüti valida saadaolevaist parimad	30
Ehitajatega sõlmitud lepingutes olid riigi huvid piisavalt kaitstud	30
Ehitajad tulid oma tööga hästi toime	31
Omanikujärelevalve korraldus	31
Telora-E ei tulnud omanikujärelevalvega toime	31
Samba ja risti uus valgustussüsteem	32
Samba ja risti uue valgustussüsteemi loomiseks kulus ligi poolteist aastat	32
Monumendi maksumus	33
Monumendi avamise ajal arvestati selle rajamise maksumuseks 116 miljonit krooni	33
2011. aasta suvel arvestas Kaitseministeerium, et monumendi rajamiseks on kulunud kokku 8,5 miljonit eurot (132 miljonit krooni)	34
Monumendi majandamiseks kulub ligikaudu 60 000 eurot aastas	34
Monumendi rajamise rahastamine	35
Enam kui pool monumendi rajamise kuludest tehti riigikaitseks ja Kaitseministeeriumi tegevuskuludeks eraldatud rahast	35
Monumendi rajamise rahastamine ei olnud läbipaistev	36
Annetustena kogutud rahast enamik kulus monumendi parandamiseks	36
Monumendi püsivus	37
Eksperdid hindavad monumendi põhikonstruktsioone püsivaiks	37
Monumendi sammast ja risti katvate klaasdetailide välisilme püsivuse kohta ekspertidel kindel seisukoht puudub	37
Monument ei ole olnud piisavalt turvatud	38
Kaitseministeeriumi arvates suudavad nad monumendi klaasdetailid vajaduse korral uutega asendada	39

Kaitseministri vastus Riigikontrolli auditaruande eelnõule	41
Auditi iseloomustus	42
Auditi eesmärk	42
Hinnangu andmise kriteeriumid	42
Riigikontrolli varasemaid auditeid Kaitseministeeriumi tegevuse kohta	44
Lisa A. Vabadussõja võidusamba rajamise ja sellega seotud otsuste kronoloogia	45
Lisa B. ülevaade Vabadussõja võidusamba rajamisel ja parandamisel tehtud olulisematest kulutustest	48
Lisa C. Vabaduse võidusamba läbilõige. Väljavõte Sans Souci pakkumusest	49
Lisa D. Vabadussõja võidusamba konstruktsiooni kirjeldus	50

Ülevaade monumendi saamisloost

1. Esimesed teadaolevad otsused, milles on käsitletud Vabaduse väljakule Eesti vabadusvõitlust ja iseseisvust tähistava monumendi rajamist, pärinevad 1922. aastast.

Riigivanema
kohustes olnud
Konstantin
Pätsi
27.5.1936. a
otsus

Foto: Riigiarhiiv

2. Enne 1940. aastat korraldati monumendi asukoha ja kujunduse valikuks viis konkurssi. Pärast Eesti iseseisvuse taastamist tõusis monumendi rajamise teema uuesti päevakorradele. Põhimõttelise otsuse monument kindlasti rajada tegi Riigikogu 1997. aastal. Et monument peab asuma Vabaduse väljakul ja tähistama võitu Vabadussõjas, otsustas Riigikogu 2005. aastal. 2006. aasta augustis tegi valitsus Kaitseministeeriumile ülesandeks korraldada Vabadussõja võidusamba ideekavandi konkurss ning moodustas konkursi hindamiskomisjoni.

3. 2007. aasta märtsis algatas Kaitseministeerium Vabadussõja võidusamba ideekavandi konkursi lõpptähtajaga 2. juuli 2007. Laekus üle 40 töö. 30. augustil 2007 otsustas valitsus kiita heaks kaitseministri ettepaneku tunnistada parimaks ideekavandiks töö „Libertas“, mille hindamiskomisjon oli välja valinud 15. augustil. Jaanuaris 2008 otsustas valitsus, et monumendi edasisel kavandamisel peab Kaitseministeerium lähtuma ideekonkursi võitnud töö „Libertas“ autorite (edaspidi ka – autorid) ettepanekutest, arvestades riiklike huvidega.

4. Aastateks 2007–2011 koostatud valitsuse tegevusprogrammis nähti ette avada Vabadussõja võidusammas 2008. aastal, vabariigi 90. juubeliaasta ürituste raames ja määrati selle eest vastutajaks kaitseminister.
5. Hindamiskomisjoni otsus ja selle aktsepteerimine valitsuse poolt tekitasid üldsuses vastakaid reaktsioone. Osa kunstiinimesi ja ühiskonnategelasi arvasid, et konkursi võidutöö, mille keskseks elemendiks on kõrgel sambal asuv rist, ei sobi tänasesse Eesti ühiskonda. Paljud selle valdkonna spetsialistid aga toetasid monumendi rajamist nimelt sellisena, nagu see konkursi võidutöös oli kavandatud. Vaideldi ka selle üle, et monument ei peaks tähistama mitte niivõrd võitu Vabadussõjas, kuivõrd Eesti omariiklust ja vabaduse aadet. Need vaidlused, milles poliitilised argumendid sageli prevaleerisid monumendi linnaruumi sobivuse-mittesobivuse argumentide üle, leidsid laialdast kajastust meedias.
6. Konkreetseid kokkuleppeid monumendi rajamiseks hakkas Kaitseministeerium sõlmima 2008. aasta veebruaris, seades eesmärgiks monumendi avamise sama aasta novembris. Juuliks oli selge, et monument sel aastal siiski ei valmi, ning uueks tähtajaks sai 2009. aasta võidupüha. Ööl vastu 23. juunit monument ka pidulikult avati. Monumendi rajamise olulisemate toimingute kronoloogia on aruande lisa A.

Vabadussõja võidusamba avamine 2009. a võidupüha esimestel minutitel

Foto autor: Alo Lääne, Riigikontroll

7. Varsti pärast monumendi avamist tuli asuda seda parandama. 2009. aasta juulis vahetati värvuse muutumise tõttu välja mitu monumendi sambaosa katvat klaaspaneeli. Juulis-augustis selgus samba uudistajatele, et klaaspaneelide vahelisi katteliiste ja paneelide ning nurgaelementide vahelisi vuuke katvat silikoonkelmet on ka ilma abivahenditeta võimalik

samba sisse piilumiseks kergelt eemaldada, ning seda ka tehti – enamik alumise paneelirea vahesid kisti tühjaks, vihmavesi võis vabalt sambasse voolata. Augustis ilmnesisid tõsised probleemid risti valgustusega, mistõttu demonteeriti septembris osa valgustuspaneele, et neid parandada. Samba ja risti valgustusprobleemidele loodeti leida lahendus 2009. aasta jõuludeks, kuid see ei õnnestunud. Seejärel otsustas Kaitseministeerium n-ö aja maha võtta ja põhjalikult selgeks teha, mis valgustussüsteemi rajamisel valesi tehtud oli. Ekspertide hinnanguid arvestades jõuti järeldusele, et otstarbekas on kogu valgustussüsteem välja vahetada. Sellega seotud tööd lõpetati 2011. aasta maiks, ning seni on samba ja risti valgustus toimunud väliselt märgatavate häireteta.

Monumendi rajamise juhtimine

Monumendi 2008. aastal valmimise nõue tulenes valitsuse tegevusprogrammist

Otsus, et monument peab valmima 2008. aastal, tehti 2006. aastal

8. Otsuse, millal monument valmima peab, tegi valitsuskabinet 2006. aasta juunis (22.6.2006), kui kiitis heaks Kaitseministeeriumi esildise Vabadussõja võidusamba püstitamise lähteülesande kohta. Lähteülesandes nähti ette, et monument peab valmima 2008. aastal Eesti Vabariigi 90. aastapäeval. Eesmärk avada monument 2008. aastal oli kirjas ka 2007. aasta valitsusliidu tegevusprogrammis aastateks 2007–2011, kaitsepoliitikat käsitlevas osas.

9. 21. veebruaril 2007 võidusamba hindamiskomisjoni koosolekul nentis toonane kaitseminister Jürgen Ligi, et „me väga tahaksime, et mälestusmärk saaks valmis 24. veebruariks 2008, aga seda lubadust on väga raske kindlalt anda. Sellepärast sai öeldud, et Vabadussõja võidusammas valmib EV juubeliaastal“. Minister rõhutas, et ajalised riskid on suured. Järgnevatel nädalatel lepitati Eesti Vabariigi 90. aastapäeva tähistamise ürituste kava ettevalmistamise käigus kokku monumendi avamise täpne aeg – Vabadussõja alguse 90. aastapäev, 28. november 2008. Kaitseministeerium teavitas sellest avalikkust 13. märtsil 2007. Päev hiljem kuulutas ministeerium Vabadussõja võidusamba ideekonkursi ametlikult välja. Tähtpäev 28. november 2008 on ka kõigis monumendi rajamise lepingutes, mille Kaitseministeeriumi 2008. aasta alguses sõlmis. Valitsuse otsustes ega nende seletuskirjades seda konkreetset tähtpäeva kirjas ei ole.

Monumendi rajamist korraldas Kaitseministeerium

10. Kunstiteoste tellimise korraldamine on põhimääruse kohaselt Kultuuriministeeriumi ülesanne. Alates 2006. aastast tehtud valitsuse otsused, millega pandi monumendi rajamise ettevalmistamine ja monumendi rajamine Kaitseministeeriumile, valmistas ette Kaitseministeerium. Kultuuriministeeriumi neis mainitud ei ole. Auditi käigus ei leidnud Riigikontroll dokumente, millest nähtuks, et valitsus on arutanud Kultuuriministeeriumile Vabadussõja võidusamba rajamise korraldamise panemist. Kultuuriministeerium aktsepteeris Kaitseministeeriumi juhtrolli.

11. Ideekonkursi tingimuste kohaselt oli monumendi rajamiseks ette nähtud suhteliselt lühike tähtaeg. Sellest tulenes konkursil osalejatele ülesanne esitada vaid selliseid projekte, mille elluviimisel ei teki eeldatavasti keerukaid probleeme kasutatavate materjalide ja tööde tehnoloogiaga.

**Valitsuselt monumendi
rajamiseks volitusi taotledes
oli kaitseminister teadlik
projektiga seotud riskidest**

12. Konkursi võidutöös „Libertas“ nähti ette katta monumendi keskseks elemendiks olev sammas ja rist dolomiidiga. Pärast konkursi arutati, kas dolomiit peab Eesti ilmastikus vastu, ning kaaluti teiste kattematerjalide kasutamise võimalust. 2007. aasta septembris otsustasid ideekonkursi võitnud töö autorid klaasdetailide kasuks, ja said oma ideele ministeeriumist heakskiidu.

13. 2008. aasta jaanuaris-veebuaris, kui valitsus tegi kaitseministri ettepanekul konkreetseid otsused monumendi rajamiseks, olid ideekonkursi võidutöö autorid esialgu kavandatud juba oluliselt muutnud. Nii autorid kui ka Kaitseministeerium eeldasid, et edaspidi tuleb monumendi esialgset projekti veelgi muuta, kuna algselt kavandatu ei anna soovitud visuaalset efekti või pole teostatav.

14. Sel ajal ei olnud ei ministeeriumil ega ka autoritel selge, milliste klaasdetailidega sammas ja rist kaetakse, kuidas need kinnitatakse, kuidas monumenti valgustama hakatakse – need küsimused pidi lahendatama edaspidise töö käigus koostöös samba ja risti valmistajaga. Ei välistatud ka lisaprobleemide teket, sest monumendi kavandatud asukoht – muinsuskaitse all olev endise Ingeri bastioni maa-ala – ei olnud arheoloogiliselt ega geoloogiliselt piisavalt läbi uuritud.

Ajakava koostati väga pingelisena

15. Kaitseministeerium koostas monumendi rajamise ajakava ning fikseeris selle 2008. aasta veebruaris ja märtsis monumendi rajamiseks sõlmitud lepingutes järgmiselt:

- leping samba projekteerija ja valmistajaga sõlmitakse 2008. aasta 3. märtsiks;
- kõigi ehitustööde hankekonkursi korraldamiseks vajaliku projektdokumentatsiooni koostaja valitakse ja temaga leping sõlmitakse 18. veebruariks, ning projektdokumentatsioon valmib 9. aprilliks, st ligikaudu pooleteist kuuga;
- leping ehitusettevõtjaga, kes korraldab kõik ehitustööd (v.a sammas), sõlmitakse 28. aprilliks;
- kõigi tööde jaoks saadakse ehitusload 8. maiks;
- samba vundamendi rajamist alustatakse 22. mail ja see on valmis 4. juuniks;
- samba betoonist kandekonstruktsiooni rajamist alustatakse 5. juunil ja see on valmis 6. augustiks;
- samba ristiosa paigaldatakse ja sammas koos ristiga kaetakse klaasiga 22. oktoobriks;
- monument tervikuna on avamisvalmis 2008. aasta 11. novembriks.

16. Projekti elluviimise eest vahetult vastutajad ning ka ministeeriumi juhtkond hindasid ajakava väga pingeliseks. Kaitseminister Jaak

Aaviksoo selgitas Riigikogu riigieelarve kontrolli komisjonile 22. märtsil 2010, et „tähtjad olid selgelt poliitilised“.

17. Auditi käigus kogutud dokumentidest nähtub, et monumendi rajamistoimingute tähtaegade fikseerimise ajal ei olnud kellelgi täpset ettekujutust, kui suured tulevad monumendi keskset elementi – sammast koos sellel asuva ristiga – katvad klaaselemendid, kuidas need kinnitatakse, kuidas monument valgustatakse ja kui keerukaid probleeme ministeerium oma koostööpartneritega selles töös peab lahendama.

2008. aasta veebruaris ei seadnud keegi avalikult kahtluse alla, et monument valmib aasta lõpuks

18. Kuid Riigikontrollile antud selgitustest nähtub, et 2008. aasta alguses pidasid nii Kaitseministeeriumis projekti eest vastutav isik, projektijuht AS Telora-E kui ka autorid ajakava küll pingeliseks, kuid siiski elluviidavaks. Riigikontrollile ei esitatud ühtegi dokumenti ega selgitust, millest võiks järeldada, et ministeeriumi ametnikud olid avaldanud 2008. aasta algul ministeeriumi juhtkonnale kahtlust, et kavandatu ei valmi tähtaegselt või seda pole võimalik kvaliteetselt teostada.

Kas teadsite, et

monumendi valmimistähtaaja esmakordse fikseerimise ajal (2006. aastal) kaitseministriks olnud Jürgen Ligi selgitas oma 2010. aasta märtsis Riigikogu komisjonile saadetud kirjas tema kaitseministriks oleku ajal tehtud otsuseid monumendi valmimistähtaaja asjus järgmiselt: „Ehitustähtaega ilma ehitamise ja ehitise üle otsustamiseta ei saanud ega saagi olla ...“

19. Monumendi rajamise toiminguid vahetult juhtinud spetsialistide hilisema (2011. aasta) arvamuse kohaselt oleks samba ja risti kattematerjalina dolomiiti (või graniiti) kasutades olnud võimalik monument oluliselt kiiremini valmis saada, kuid nad ei arva, et ka sel juhul oleks monument aastal 2008 valmis saadud.

20. Riigikontrolli arvates takistas monumendiga seotud küsimuste poliitiline laetus selle rajamisega vahetult tegelevail isikuil objektiivselt hindamast, kas Kaitseministeerium ja tema lepingupartnerid saavad hakkama projekti realiseerimisel eeldatavasti tekkivate probleemidega.

Seadusega lubatud erandi rakendamist põhjendati vajadusega kaitsta riigi olulisi huvisid

Riigihangete seadusest tulenevaid menetlusnorme otsustati mitte järgida

21. Kaitseministeeriumi ettepanekul otsustas valitsus 2008. aasta jaanuari lõpus, et ministeerium ei pea monumendi rajamiseks vajalikke lepingupartnereid valima riigihangete seaduses ette nähtud korras: partnerite üle otsustamine võib toimuda oma äranägemise järgi, riigihangete seaduses sätestatud menetlusreegleid selleks järgima ei pea. Valitsus tugines otsustamisel riigihangete seaduse sättele, mis lubab riigiasutustel hankeid selliselt korraldada, kui see on „otseselt vajalik riigi oluliste huvide kaitsmiseks“.

Kas teadsite, et

seadusesäte, millele valitsus otsuse tegemisel tugines, on sõnastatud järgmiselt: „Käesolevas seaduses sätestatud korda ei ole hankija kohustatud rakendama, kui [...] sõlmitav leping või korraldatav ideekonkurss on seotud riigisaladusega riigisaladuse seaduse tähenduses või välisriigi salastatud teabega või Eesti Panga turvalisuse või avaldamisele mittekuuluva teabega või kui lepingu täitmine eeldab kooskõlas õigusaktidega eriliste turvalisusnõuete täitmist või kui erandi kohaldamine on otseselt vajalik riigi oluliste huvide kaitsmiseks [...]“;

22. Kaitseministeerium põhjendas riigihangete seaduses sätestatud erandi rakendamise möödapääsmatust vajadusega leida lepingupartneriteks firmad, kelle suutlikkuses ja soovis teha monumendi rajamiseks vajalikud tööd tähtaegselt ja kvaliteetselt ei ole mingit kahtlust. Valitsusele esitatud selgituses kirjutas ministeerium:

„Kui Vabadussõja võidusamba rajamise töövõtja rikub lepingujärgseid kohustusi, siis rikkumise heastamine ei ole võimalik tavapäraste lepingu rikkumiste puhul rakendatavate õiguskaitsevahenditega. Seda põhjusel, et igasugune ebaõnnestumine samba rajamisel põhjustab Eesti mainele korvamatut moraalse kahju, mida ei saa rahas mõõta. Samba hilisem ümberehitamine defektide kõrvaldamiseks või tekkinud kahju rahaline hüvitamine ei kõrvalda kahju, mis on tekitatud Eesti mainele teiste riikide, kuid eelkõige oma kodanike silmis“.

23. Riigihangete seaduse seletuskirjas ja muudes seaduse rakendamist käsitlevates juhistes ei ole selgitatud, millistes olukordades on õigustatud rakendada seadusega lubatud erandit, et kaitsta sellega riigi olulisi huvisid.

24. Riigikontrolli arvates oli monumendi ehitamiseks partnerite valikul erandi rakendamine vastuolus riigihangete seaduse mõttega.

Riigikontrollile teadaolevalt pole varem ega ka hiljem seaduses lubatud erandi rakendamist selliselt põhjendatud. Valitsuse 31.1.2008. aasta otsust lubada Kaitseministeeriumil mitte järgida monumendi tööde korraldamisel riigihangete seadusega kehtestatud menetluskorda ei ole keegi vaidlustanud seadusega vastuolus olevana, mistõttu puudub asjakohase sätte rakendamist selgitav kohtupraktika. Seetõttu ei saa Riigikontroll anda oma kindlat hinnangut valitsuse konkreetse otsuse seaduslikkusele.

25. Hangete korraldamisel on seadusega lubatud erandi rakendamine hankija otsustada, ning seega oleks selle otsuse pidanud tegema Kaitseministeerium ise. Et monumendi rajamise ümber on aga avalikkuses toimunud vaidlusi ning puudus seaduse asjakohase sätte rakendamise praktika, on mõistatav, et ministeerium soovis erandi rakendamiseks valitsuse nõusolekut.

26. Lepingupartnerite otsustuskorras valimine andis ministeeriumile võimaluse teha hangetega seotud otsused riigihangete seaduses sätestatud miinimumtähtaegadest kiiremini ning vältida riigihankemenetlustes pahatihti tekkivaid, hanketoiminguid pidurdavaid vaidlustusprotsesse.

27. Informeerides valitsust kavast loobuda riigihangete seaduse menetlusreeglite järgimisest, lubas ministeerium, et ei kahjusta lepingupartnerite leidmisel ilma põhjusega konkurentsi. Riigikontrollile esitatud dokumentidest nähtub, et ministeerium suutis seda põhimõtet järgida Eesti ehitusettevõtete hulgast lepingupartnerite valimisel, kuid monumendi peaprojekterija ning samba ja risti projekterija-ehitaja valimiseks ta sisulise konkurentsi tekkeks vajalikke tingimusi luua ei suutnud ning projektijuhi-omanikujärelevalve teostajaga sõlmis ta lepingu ilma teistelt samas valdkonnas tegutsevatelt ettevõtetelt eelnevalt pakkumusi küsimata.

28. Ministeeriumi selgituse kohaselt korraldas ta kõik monumendi rajamiseks vajalikud hanked nn lihtmenetlustena. Sel juhul tuleb järgida riigihangete korraldamise üldpõhimõtteid ning informeerida hankelepingu sõlmimisest riigihangete registrit. Monumendi rajamiseks korraldatud hangete aruandeid registrile ei esitatud, sest riigihangete seaduse kohaselt ei pea riigi oluliste huvide kaitsmiseks vajalike hangete puhul riigihangete seaduses sätestatud korda järgima. Riigikontroll mõõnab, et aruannete registrile esitamata jätmisega ei eiranud ministeerium riigihangete seadusest tulenevat nõuet, kuid arvestades avalikkuse huvi kõigi monumendi rajamise toimingute vastu, oluaks hangete kohta aruannete esitamine kindlasti vajalik.

29. Esimese monumendiga seotud riigihankemenetluse korraldas ministeerium alles 2010. aastal, kui valis monumendi valgustussüsteemi uuendaja.

Kas teadsite, et

juhul, kui Kaitseministeerium pidanuks monumendi rajamisel järgima riigihangete seadusega ettenähtud menetlusi, pidanuks ta pakkumuste esitamiseks andma aega vähemalt 22 päeva.

**Viie aasta jooksul vahetus
ministeeriumis projektijuht
neli korda**

**Kaitseministeeriumis vastutas monumendi rajamise korraldamise eest
vajalike volitustega ametnik**

30. Valitsuse 2007.–2011. aasta tegevusprogrammi kinnitades määras valitsus monumendi rajamise toimingute eest vastutavaks toonase kaitseministri Jaak Aaviksoo. Minister Aaviksoo on avalikkuse ees alati deklareerinud oma isiklikku vastutust monumendiga seonduva eest.

31. Kaitseministeeriumis oli monumendi rajamise ja parandamise ajal ametis kogu aeg konkreetne ametnik, kes vastutas monumendiga seotud tööde korralduse eest. Tööde ettevalmistamisest alates ligikaudu aasta jooksul tegeles sellega ehitustega tegeleva osakonna juhataja. 2009. aastal, st objekti valmimise aastal, oli monumendiga seotu ehitustega tegeleva büroo juhataja ülesandeks, 2009. aasta lõpust alates juhtisid projekti ministeeriumis ehitusküsimustega tegelevad asekanterid. Kõik monumendi rajamis- ja parandamistööde eest vastutanud viis ministeeriumi ametnikku töötasid ametikohtadel, kus on vaja teadmisi ja oskusi ellu viia suuri ehitusprojekte.

32. Riigikontrollile esitatud dokumentidest nähtub, et monumendi rajamise kõiki olulisemaid küsimusi arutati ja otsustati ministeeriumis kõiki nendes küsimustes pädevaid isikuid kaasates. Ministeeriumi juhtkonda informeeriti regulaarselt projekti elluviimise probleemidest ning nende lahendamiseks otsustatust.

**Kaasatud projektijuhtimisfirma Telora-E täitis vaid osa projektijuhi
tavapärastest ülesannetest**

33. Pea kohe pärast monumendi ideekonkursi lõppemist kaasas ministeerium projekti juhtimisse Aivar Reiviku, kes oli korraldanud monumendi püstitamise toetuseks algatatud korjanduskampaania ning oli 2006. aastal asutatud SA Vabaduse Monument juhataja esimees. 2007. aasta septembris sõlmiti temaga käsundusleping monumendi projekteerimise ning ehitamise juhtimiseks. Reivik kohustus neid toiminguid projektijuhina juhtima ja korraldama neis küsimustes suhtlemist avalikkusega.

34. 2008. aasta algul tõdesid nii ministeerium kui ka Aivar Reivik, et probleemide arvukuse ja keerukuse tõttu on otstarbekas kaasata professionaalne projektijuht. Riigihankemenetlust korraldamata valiti selleks AS Telora-E ning sõlmiti temaga leping 20. veebruaril 2008.

35. Ministeeriumi selgituse kohaselt otsustati Telora-E kasuks, kuna äriühing on valdkonnas tegutsenud juba 1992. aastast ning edukalt toime tulnud Vabadussõja võidusamba püstitamisest oluliselt keerukamate projektide juhtimisega. ASi Telora-E peetakse Eestis üheks paremaks ehituse projektijuhtimisteenust osutavaks firmaks.

36. Telora-E-ga lepingu sõlmimine tingis Aivar Reiviku ülesande muutmise. Edaspidi jäi Reiviku ülesandeks nõustada kõiki protsessiosalisi strateegilistes küsimustes ja esindada ministeeriumi huvisid suhtlemisel monumendi ideekonkursi võitnute, monumendi rajamisega seotud institutsioonide ja erialaspetsialistidega.

37. Reivik tegutses monumendi rajamisel ministeeriumi huvide esindajana aktiivselt 2008. aasta septembri alguseni. Kuna Reiviku

Ministeeriumit projekti juhtimisel abistanud AS Telora-E tegeles monumendi probleemistikuga juba 2007. aasta sügisest

konkreetseid kohustusi ja õigusi selles tegevuses kirjalikult ei fikseeritud, ei ole Riigikontrollil võimalik tema tegevusele hinnangut anda.

38. Telora-E oli autorite ettepanekul hakanud monumendi rajamise probleemistikuga tegelema juba 2007. aasta novembri algul, kui ministeerium ja äriühing pidasid läbirääkimisi monumendi projekteerimistööde juhtimise teemal. Ametliku volituse korraldada Vabadussõja võidusamba rajamiseks hankekonkursid ja valmistada ette projekteerimis- ja ehitustööde hankelepingud sai Telora-E ministrilt kolm nädalat enne asjakohase lepingu sõlmimist, 1. veebruaril 2008.

39. Telora-E-ga sõlmitud lepingu kohaselt oli nende ülesanne osutada ministeeriumile projektijuhtimise ja omanikujärelevalve teenust. Projektijuhina oli nende ülesanne korraldada projekteerimine ja ehitamine, sh soovitada ministeeriumile võimalikke lepingupartnereid ning esindada ministeeriumi suhetes monumendi keskse osa – samba – valmistajatega.

40. Projektijuhi ülesanne oli ka korraldada monumendi rajamiseks vajalike töövõtupakkumuste ministeeriumile esitamine ning valida ministeeriumi ja monumendi autoritega nende hulgast sobivaim. Lepingud monumendi rajamisel osalenud firmadega sõlmis Kaitseministeerium. Telora-E pidi tegema kõik endast oleneva, et ministeeriumi valitud töövõtjad täidaksid oma lepingulisi kohustusi nõuetekohaselt, ja informeerima ministeeriumi lepingute täitmise käigust.

Telora-E sisuliselt ei vastutanud projekti elluviimise eest

41. Kuid ASil Telora-E ei olnud kaasvastutust ministeeriumi valitud töövõtjate kohustuste täitmise eest, st ka monumendi tähtaegse valmimise eest. Projektijuhi vastutust käsitlev säte lepingus oli sõnastatud järgmisel moel:

Projektijuht vastutab Tellija ees Lepinguga temale määratud kohustuste tähtaegse ja kvaliteetse täitmise eest. Projektijuht ei vastuta Tellija ees Lepingu eesmärgi tähtaegse saavutamise ja/või oma Lepinguliste kohustuste tähtaegse täitmise eest juhul, kui Lepingu eesmärgi ja/või Projektijuhi kohustuste tähtaegne täitmine osutub võimatuks Tellijaga otselepingu sõlminud töövõtja (Projekteerija, Ehitaja, Tootja) tegevuse või tegevusetuse tagajärjel. Projektijuht kohustub tegema kõik endast mõistlikult oleneva selleks, et Projekteerija, Ehitaja ja Tootja täidaksid oma lepingulisi kohustusi nõuetekohaselt.

42. Riigikontrollile esitatud dokumentidest nähtub, et suhetes Tšehhi firmaga Sans Souci s.r.o. (edaspidi Sans Souci) täitsid projektijuhi ülesandeid eelkõige ministeeriumi töötajad, soovides Telora-E-lt keskendumist omanikujärelevalvele (vt p-d 134–139).

Kõik olulised otsused, mis mõjutasid monumendi välisilme kujunemist, tehti koostöös monumendi autoritega

43. Monumendi ideekonkursi tingimustes lubati, et Kaitseministeerium kasutab konkursil edukaks tunnistatavat ideekavandit monumendi projekteerimise ja kunstilise teostamise korraldamisel.

44. Valitsus, korrates 2008. aasta jaanuari lõpus eelmise aasta detsembris tehtud otsust, et monumendi rajamist korraldab nimelt kaitseminister,

kohustas ministrit lähtuma ideekonkursi võidutöö autorite ettepanekutest. Kaitseministeeriumi lepingupartnerid pidid alati arvestama monumendi autorite seisukohtadega.

45. Autorite õigused ja kohustused monumendi rajamisel fikseeris ministeerium lepingutes, mis sõlmis ASiga Telora-E, samba ja risti valmistajaks valitud Tšehhi firmaga Sans Souci ja monumendi projekteerijaks valitud ASiga Sweco Projekt. Kõige põhjalikumalt olid need kirjas projektijuhtimislepingus, millega reguleeriti ka autoritele monumendi rajamise ajal tasu maksmine.

46. Projektijuhtimislepingu kohaselt ei olnud autoritel õigust teha ministeeriumi nimel tehinguid ja tahteavaldusi, kui vastavat õigust ei ole kirjalikult otse sätestatud projektijuhtimislepingus, selle lisades või muudatustes. Sellist õigust nimetatud dokumentides ei fikseeritud. Kuid tegelikult olid autorid aktiivselt tegevad kõigi otsuste ettevalmistamisel: monumendi samba- ja ristiosa valmistajaga sõlmitud lepingu kohaselt pidid nende lõplikud tööjoonised saama autorite heakskiidu, monumendi peaprojekterija pidi oma tööd korraldama autorite juhiste ja kooskõlastuste kohaselt, Telora-E võis ministeeriumile esitada potentsiaalsete lepingupartneritena vaid autorite poolt eelnevalt aktsepteeritud ettevõtjaid jms.

47. Autorite aktiivne osalemine monumendi projekteerimisel oli valitud töökorralduse (projekteerimis-ehitustöövõtt) puhul mõõdapääsmatu, samas tekkis tingituna neile antud kooskõlastusõigusest/kohustusest mitmeid konflikte monumendi samba- ja ristiosa projekteerinud ja valmistanud Tšehhi firmaga.

48. Autoritele maksti nende osaluse eest aastail 2008–2009 monumendi rajamise töödes 1,4 miljonit krooni (see summa hõlmab ka autoritele makstud tasult arvestatud makse).

49. Monumendi rajamiseks poliitikute poolt ette antud aja ning maksumusega sellisena, nagu monumendi ideekonkursi võitjad seda 2008. aasta jaanuaris ette kujutasid, puudusid objektiivsed eeldused. Seepärast ei saanudki tulemuslikuks osutada projekti juhtinud isikute pingutused neile pandud ülesandega toime tulla. Püüdes siiski esialgset graafikut ja piirmaksumust järgida, tegid projekti vahetult juhtinud isikud tööde alguses mitmeid valeotsuseid, millest osa hiljem enam korvata ei õnnestunud ja millest osa ka protsessi kulgu pidurdasid.

Suurim juhtimisviga oli monumendi rajamisel tekkida võivate raskuste alahindamine

50. Kuna monument valmis pool aastat pärast algset tähtaega ning samba ja risti valgustussüsteem ning juhtimisautomaatika osutusid halvasti projekteerituiks ja teostatuiks, ei saa monumendi rajamise korraldust rahuldavaks hinnata.

51. Riigikontrolli arvates puudusid 2008. aasta alguses pärast seda, kui Kaitseministeerium oli sõlminud Sans Souciga lepingu monumendi samba ja risti valmistamiseks, objektiivsed eeldused monumendi kvaliteetsena valmimiseks 2008. aastal (vt p-d 70, 82, 118). Monumenti poleks kümne kuuga (veebruari novembrini) kvaliteetsena valmis saadud ka siis, kui asjaosalised oleksid järginud edukale

**Monumendi valmimiseks
määrati ebarealistlik tähtaeg**

projektijuhtimisele tavapäraselt esitatavaid nõudeid väga täpselt ja oskuslikult.

52. Projekti edukaks lõpuniiviimiseks objektiivsete eelduste puudumist ei olnud võimalik korvata ka mitme kogenud projektijuhi (AS Telora-E jt) kaasamisega. Pigem tekitas juhtide-vastutajate rohkus segadust ja hajutas vastutust, eriti vahetult Sans Souciga lepingu sõlmimisele järgnenud kuudel, kui ei autoritel ega protsessi juhtidel polnud selgust, kas Sans Souci on suuteline toime tulema kõige sellega, mida autorid neilt saada tahtsid. Kindlasti tegid ministeerium ja Telora-E suure vea sellega, et lubasid samba ja risti valgustussüsteemi ning juhtimisautomaatika rajamisega alustada enne, kui olid saanud nende tööde lõplikud projektid ning ekspertiisi.

Sans Souci lepingupartneriks valimine, samba ja risti projekteerimine ning ehitamine

Monumendi samba ja risti valmistaja valikuks sisulist konkurssi ei korraldatud

Tööde algstaadiumis oli plaan tellida välisfirmadelt vaid klaasdetailid

53. 2007. aasta sügisel asusid autorid koostöös Aivar Reivikuga otsima klaasitootjat, kellelt tellida samba ja risti katmiseks vajalikud klaasplokid. Otsiti, kes toodaks klaasplokid (neist enamik mõõdus 40 x 25 x 6 cm, st ligikaudu 20 korda hiljem kokkulepitust väiksemaid), mitte samba ja risti kui terviku valmistajat. Sooviti, et klaasdetailid valmistataks kuue kuuga. Tollal arvati, et klaasplokke kandva konstruktsiooni ja valgustuslahenduse projekteerimise ja valmistamisega saavad hakkama Eesti ettevõtjad. Detsembris otsustati, et monumendi valmimise pingelist tähtaega arvestades on otstarbekam tellida ühelt ettevõtjalt kõik samba ja risti valmistamiseks vajalik: projekteerimine, klaasdetailid, ehitamine.

Võimalikke lepingupartnereid otsiti mitmest riigist

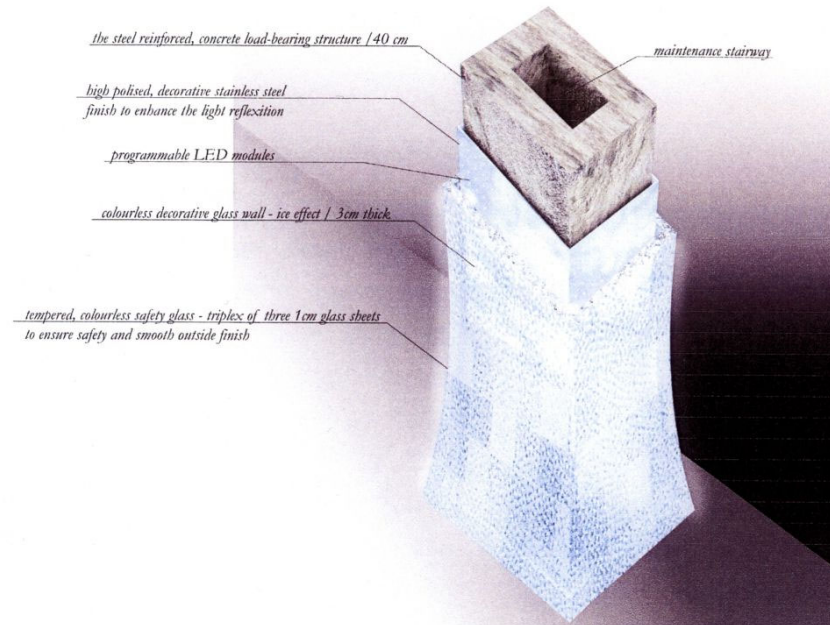
54. Infot kavandatavast hankest levitati mitmete kanalite kaudu ning see jõudis klaasitootjateni Soome, Rootsi, Saksamaale, Tšehhi, Itaaliasse, Suurbritanniasse. 2007. aasta novembri lõpus tuli äraütlemisteade Soomest Iittala klaasivabrikust. Sama aasta detsembris käisid autorid ja ministeeriumi töötajad Tšehhis kohtumas sealse tunnustatud klaasitootja Sans Souci esindajatega. Detsembris-jaanuaris vahetati infot ka teiste klaasitootjatega, väga konkreetset huvi ilmutas üks Rootsi ettevõtte.

Pakkumusi küsiti kolmelt firmalt, pakkumuste esitamiseks anti üheksa päeva, saadi vaid üks pakkumus

55. 2. veebruaril 2008 tegi Telora-E kolmele ettevõttele (üks Rootsis, üks Saksamaal ja üks Tšehhis) ettepaneku esitada 11. veebruaril 2008 pakkumus samba ja risti projekteerimiseks ja valmistamiseks (kandekonstruktsioon, elektrisüsteem ja valgustus, klaasdetailid). Pakkumusi pidi hinnatama hinna ja tehnilise lahenduse aspektist (hinde kaal vastavalt 70 ja 30 protsenti). Määratud ajaks tuli enam-vähem korrektne pakkumus vaid Tšehhi firmalt Sans Souci, allkirjastatuna 8. veebruaril 2008.

56. Rootslased teatasid, et ei suuda pakkumuse esitamise tähtajaks kokku leppida firmaga, keda nad pidasid sobivaks kavandama ja valmistama samba kandekonstruktsiooni ja tehnilisi süsteeme. Sakslased teatasid, et ei suutnud etteantud ajaga vormistada pakkumuses nõutud tehnilist dokumentatsiooni, ning esitasid vaid oma hinnasoovi, mis oli oluliselt kallim Sans Souci omast. Riigikontrollil ei õnnestunud näha sakslastega toimunud infovahetust, et teada saada, millal nendega eelläbirääkimisi oli

alustatud. Kuna sakslased ei jõudnud ministeeriumi soovitud ajaks oma pakkumust vormistada, ei ole teada, milliste klaasplokkidega nad kavatsesid samba ja risti katta, st kas nende pakkumus oli kallim seetõttu, et plaanis oli kasutada Sans Souciga võrreldes kallimat materjali.

Joonis Sans Souci 8.2.2008 allkirjastatud pakkumusest. Terviklehekülge vt lisast C.

57. Sans Souci pakkumuse avamisele järgnenud päeval algasid Sans Souci esindajatega Tallinnas läbirääkimised lepingu sõlmimise ja tööde edasise korraldamise küsimustes. Selgus, et Sans Souci polnud oma pakkumuses arvestanud kõigi lepingu objektiks oleva töö tegemiseks vajalike toimingutega (Telora-E vormistatud aruandes hanke kohta ei olnud kirjas pakkumuses olnud vajakajäämisi). 20. veebruaril 2008 esitas Sans Souci mõneti täpsustatud pakkumuse ning nendega sõlmiti leping 28. veebruaril 2008.

58. Võrreldes pakkumusega oli Sans Souciga sõlmitud lepingu (selle lisa) järgi samba ja risti kogukõrgus poole meetri võrra madalam ning sammas kujult pisut teistmoodi. Monumendi rajamise käigus samba ja risti osas tehtud muudatusi on kirjeldatud p-s 72.

59. Sans Souci suutis oma pakkumuse kuue päevaga vormistada seetõttu, et oli selleks valmistunud 2007. aasta detsembrist.

**Pärast Sans Soucilt
pakkumuse saamist lõpetati
teiste võimalike
lepingupartnerite otsimine**

60. Rootslaste, sakslaste ja teiste potentsiaalsete partneritega pärast pakkumuste esitamise tähtaja möödumist enam läbirääkimisi ei peetud (nt teatas 22.2.2008 üks Suurbritannia firma, et nendeni on nüüd jõudnud info samba valmistaja otsingute kohta ja et nad oleksid sellest tööst huvitatud ning enda arvates selleks ka võimelised). Kaitseministeeriumi selgituse kohaselt oli pakkumuste otsimise jätkamine pärast pakkumuste esitamiseks määratud tähtaega õiguslikult välistatud, kuna sellega oleks rikutud võrdse kohtlemise printsiipi. Riigikontrolli arvates oluaks ministeeriumil soovi korral võimalik ka Sans Souci pakkumus kui

konkursi tingimustele osaliselt mittevastav tagasi lükata, kuid otsus korraldada uus pakkumustevoor tähendab sisuliselt loobumist kavast monument 2008. aastal valmis saada.

61. Kaitseministeerium kinnitas Riigikontrollile, et kõigil 2. veebruaril 2008 konkursile kutsututel olid võrdsed võimalused, st et Sans Souci ei olnud mingis suhtes eeliseisundis. Ministeerium möönab, et hanke objekti keerukuse tõttu oleks pidanud tegema konkursi korraldamiseks enam eeltööd, selleks aga väga pingelise ajakava tõttu aega ei jäänud.

62. Riigikontrolli arvates pidanuks Telora-E (Kaitseministeerium) andma pakkumuste esitamiseks rohkem aega kui üheksa päeva. Nii lühike tähtaeg on õigustatud vaid juhul, kui kõik pakkumuse saajad on eelnevalt teatanud oma valmisolekust pakkumus nii kiiresti esitada (antud juhul see nii ei olnud). Sedavõrd lühike tähtaeg on võimalik määrata ka juhul, kui pakkumuste küsija on eelnevalt ühe potentsiaalse pakkujaga kokku leppinud pakkumuse olulistes momentides sel määral, et on veendunud temale sobiva lepinguni jõudmises ka juhul, kui teisi pakkumusi ei esitata, ja veendunud ka sobivaks hinnatud pakkuja suutlikkuses võetav kohustus tähtjaks ja kvaliteetselt täita. Kuna Sans Souci polnud varem analoogset tööd teinud, ei saanud ministeeriumil sellist veendumust olla. Ministeeriumil oli vaid usk, et Sans Souci tööga hakkama saab.

63. Tagantjärele on võimatu hinnata, kas juhul, kui samba ja risti valmistaja otsimiseks oleks võetud rohkem aega, oleks õnnestunud leida lisaks Sans Soucile ka teisi firmasid, kes suutnuks samba ja risti ministeeriumi soovitud ajaks kvaliteetselt projekteerida ning valmistada, seejuures ministeeriumile vastuvõetava tasu eest. Kahtlematult on Sans Souci klaasist kunstiteoste loomisel-teostamisel rahvusvaheliselt tunnustatud, kuid nagu edasine sündmuste käik näitas – Eestis endale võetud ülesande täitmiseks neil vajalikku kogemust ei olnud.

Sans Souci nõudis lepingu maksumuse suurendamist ja saavutas selle

64. Sans Souci 8. veebruaril 2008 allkirjastatud pakkumuses oli tööde maksumuseks märgitud 3 421 500 eurot (53,5 miljonit krooni). Pakkumuse kutses ei nõutud, et pakkumuses näidataks eraldi, kui palju maksavad sammast ja risti katvad klaasdetailid ning monumendi valgustussüsteemi rajamine, ning pakkumuses seda ka ei näidatud.

65. Pärast Sans Souci pakkumuse sisulist aktsepteerimist toimunud läbirääkimistel, mille käigus mõnevõrra täpsustati ka lepinguliste tööde eeldatavat mahtu, lepiti kokku, et Sans Souci lepingujärgne tasu on esialgse pakkumusega võrreldes mõnevõrra väiksem – 3 390 000 eurot (53 miljonit krooni). Ka lepingus (selle lisades) ei fikseeritud klaasdetailide ega valgustussüsteemi rajamise maksumust, lepingu lisana vormistati vaid tööde ajakavaga seotud maksegraafik. Tööde maksumuse lepingus täpsemalt spetsifitseerimata jätmine põhjustas hiljem teravaid ja pikaajalisi vaidlusi selle üle, kas ja kui palju ministeerium Sans Soucile esialgu kavandamata tööde eest juurde peab maksma ja kui palju on ministeeriumil õigus Sans Soucilt nõuda monumendi valgustussüsteemi ümbertegemise eest.

66. Lepingu kohaselt tuli tasuda tööde eest etappide kaupa, sh iga tööetapi alguses tuli pool etapi tööde maksumusest maksta ette. Ettemaksu saamiseks pidi Sans Souci pangagarantii esitama, et

**Sans Soucile lubati maksta
53 miljonit krooni**

kindlustada ministriumile ettemaksu tagasisaamine juhul, kui Sans Souci oma lepingulisi kohustusi ei täida. Sans Souci arvete alusel arvutatud käibemaksu tasus Kaitseministeerium Eesti Maksu- ja Tolliametile, st see jäi Eesti riigile.

67. 2008. aasta augustis taotles Sans Souci neile makstava tasu suurendamist 152 500 euro (2,4 mln krooni) võrra ja lepingu sõnastuse muutmist selliselt, et kajastuksid selle täitmise käigus sõlmitud ning lepingu mitmeid sätteid muutvad kokkuleppeid. Tasu suurendamise nõuet põhjendas Sans Souci lisakuludega, mis tekkisid seetõttu, et autorite nõudmisel oli valmistatud täiendavaid klaasdetailide, katsetatud klaaspaneelide turvalisust ja muudetud projektdokumentatsiooni korduvalt.

Sans Souci nõudis kokkulepitud tasu suurendamist 2,2 miljoni võrra

68. Ministeerium keeldus algul Sans Souci taotlust rahuldamast, kuid 2009. aasta jaanuaris nõustus siiski 2008. aasta veebruaris sõlmitud lepingut muutama. Lepingu täiendusena 20. jaanuaril 2009 vormistatud kokkuleppes konstateeriti, et ehitusloa kokkulepitust hilisema saamise tõttu (vt p-d 119–127) ei olnud ministeerium suutnud järgida endale võetud kohustusi samba vundamendi valmimise tähtaja osas, mistõttu Sans Souci sai oma töid alustada kavandatust oluliselt hiljem. Ka mõõnis ministeerium, et Sans Souci oli autorite soovide tõttu teinud ning kohustunud tegema lisatöid, millega lepingus polnud arvestatud. Seetõttu nõustus ministeerium tasuma Sans Soucile täiendavalt 140 000 eurot (2 190 524 krooni). Kokkulepitud summa oli 12 500 euro võrra väiksem Sans Souci poolt septembris taotletust. Seega lubas ministeerium Sans Soucile maksta kokku 3 530 000 eurot ehk 55,2 miljonit krooni (sellele summale lisandub Eesti riigile makstud käibemaks 9,9 miljonit krooni).

Samba ja risti projekteerimine takerdus vaidlustesse Sans Souci ja autorite vahel

Ajakava oli koostatud liiga pingelisena ning seetõttu ei suudetud seda järgida

69. Sans Souci pidi 2008. aasta 14. aprilliks esitama samba vundamendi projekteerimiseks vajalikud tehnilised tingimused ning samba ja risti tööprojekti. Samba kandekonstruktsioon ja tehnilised süsteemid pidid valmima 30. juuliks, klaasdetailid 28. augustiks, nende vedu Tallinnasse pidi algama 29. augustil. Samba klaasdetailide paigaldamine pidi algama 4. septembril, elektrisüsteemide installeerimine 26. septembril, ja kõik tööd pidid olema lõpetatud 15. oktoobriks. Sellest ajakavast suudeti kinni pidada vaid samba vundamendi tehniliste tingimuste edastamise osas.

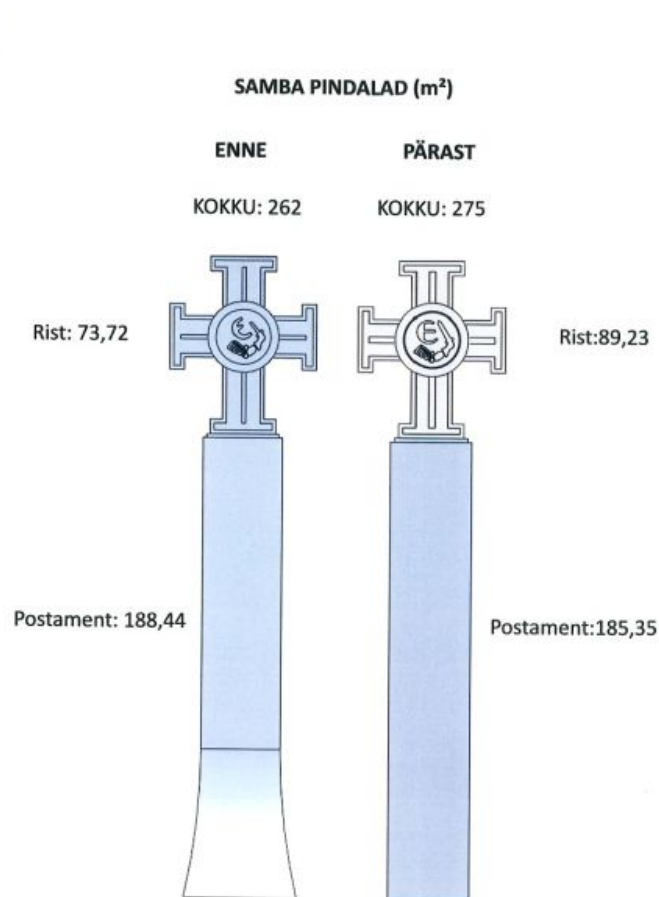
70. Samba ja risti pidid projekteerima ning ehitama Sans Souci, autorid ja ministeerium tihedas koostöös. Sans Souci pakkumuses ja nendega sõlmitud lepingus oli fikseeritud vaid osa lepingu objektile esitatavatest nõuetest, paljudes olulistes küsimustes tuli kokku leppida tööde käigus. Tallinna Tehnikaülikooli spetsialistide arvates, kes 2010. aastal samba ja risti projektdokumentatsiooni ja Sans Souci tehtut hindasid, oleks tulnud Sans Souciga sõlmitud lepingus lepinguobjektile esitatavad nõuded täpsemalt kindlaks määrata.

Sammas ja rist projekteeriti Sans Souci ja autorite koostöös, erimeelsused olid suured ja kompromissideni jõudmiseks kulus palju aega

71. Sans Souciga sõlmitud lepingu lisas olev säte kohustas firmat samba ja risti lõplikud tööjoonised autoritega kooskõlastama. Sisuliselt ei tehtud ühtegi monumendi välisilmet muutvat otsust ilma autorite osaluseta. Sans Soucil oli autoritega olulisi erimeelsusi; kummalgi ei olnud tööd alustades selget ettekujutust, milline tehniline lahendus annab kunstiliselt kõige parema tulemuse ning vastab ka turvalisusnõuetele.

Samba mõõtmeid muudeti projekteerimise käigus korduvalt

72. 2008. aasta veebruari algul toimunud hankekonkursil küsiti pakkumusi 24meetrise samba ehitamiseks, ja sellises mõõdus oli sammas Sans Souci 11.2.2008. aasta pakkumuses. 28.2.2008 sõlmitud lepinguga vähendati samba kõrgust poole meetri võrra, 23,5 meetrini (sellises kõrguses sammas ka ehitati). Algselt olid autorid samba kavandanud alt laienevana, n-ö seelikukujulisena. Sellisena Sans Souci seda oma 11.2.2008. aasta pakkumuses ka kujutas; 28.2.2008 sõlmitud lepingu lisas fikseeriti sammas sirgena, mõõtmetega all 320 x 270 cm ja ülal 300 x 250 cm. Ka suurendati risti paksust algselt kavandatud 1,25 meetrilt 1,9 meetrini. Aprillis lepidi kokku, et sammas ehitatakse alt ja ülalt ühes mõõdus – 300 x 250 cm. Asjakohane lepingumuudatus vormistati 20.1.2009. Kaitseministeeriumi andmete kohaselt on samba ja sellel asuva risti välispind 13 ruutmeetrit suurem, kui see oli hankekonkursi tingimuste juures olnud monumendi joonisel.

Allikas: Andri
Laidre, üks
monumendi
autoritest

73. Pakkumuse kohaselt pidi samba kandekonstruktsioon tehtama monoliitbetoonist. Aprillis Sans Souci poolt ministeeriumile antud samba tööprojekt nägi ette samba kandekonstruktsiooni valmistamise monteeritavatest raudbetoondetailidest. Ministeeriumil ja autoritel polnud vastuväiteid, seda enam, et monteeritava samba püstitamiseks kulub palju vähem aega kui monoliitbetoonist samba tegemiseks. Asjakohane lepingumuudatus vormistati pärast samba kandekonstruktsiooni valmimist, 2009. aasta jaanuaris.

**Sans Souciga sõlmitud
lepingus ei fikseeritud samba
ja risti katmiseks
kasutatavate klaaspaneelide
mõõtmeid ja täpset struktuuri**

74. Sans Souci poolt ministeeriumile esitatud pakkumuses polnud märgitud samba klaasdetailide mõõtmeid. Klaasdetailid olid kavandatud mitmekihilistena, nende jääga sarnanev välisilme pidi saavutatama kolmesentimeetrise dekoratiivklaasi kihiga (vt joonis p-s 56), mida väljastpoolt katab kolmekihiline turvaklaas (praegu monumenti katvates paneelides olevat polümeervaiku sisaldavat vahekihti ei olnud mainitud). Klaasdetailid oli plaanis kandekonstruktsioonile kinnitada kronsteinidega ning kinnituskohad katta klaasist n-ö mütsidega. Sans Souciga sõlmitud lepingu kohaselt pidi sammas ja rist kaetama klaasdetailidega selliselt, et jääks mulje, nagu oleks sammas ja rist valmistatud jääst blokkidest. Klaaselemendid pidid olema värvitud, eriti valgest klaasist (inglise keeles – *extra white glass*), nende ühenduskohad pidid jääma vähemärgatavaks, detailid pidid olema kaetud nn turvaklaasiga (tugev, purunemisel kilde mitte andev klaas). Klaasdetailide suurus lepingus ei fikseeritud (v.a nende paksust – 60 mm), ka ei märgitud lepingus nende konstruktsiooni (v.a seda, et need on mitmekihilised) ega kandekonstruktsioonile kinnitamise moodust.

75. 2008. aasta aprillis lepiti kokku, et klaasdetailid tehakse paksusega mitte 60, vaid 50 mm, ning et jäämitatsioon saavutatakse lamineeritud klaasikihtide vahel oleva dekoratiivklaasiga. Paneelide paksust käsitleva lepingusätte muudatus vormistati üheksa kuud hiljem, 2009. aasta jaanuaris. Auditi käigus ei selgunud, millal otsustati dekoratiivklaasi asemel kasutada polümeervaigu ja klaasitükkide segu. Ministeeriumi selgituse kohaselt olevat mõlemad lepinguosalisel paneelidel sellistena ette kujutanud juba lepingu sõlmimise momendil.

**Samba klaasdetailide
konstruktsioon ja mõõtmed
selgusid märtsis-aprillis,
paneelide kinnitamise asjus
saavutati kokkulepe juuli
algul**

76. Kuni 2008. aasta aprillini polnud selgust ka sammast katvate klaasdetailide suurus. Märtsi keskel teatas Sans Souci, et kavatseb valmistada paneelid mõõtmetes 0,75 x 2,1 m ja 1 x 2,1 m (742 x 2098 mm ja 984 x 2098 mm) ning kinnitada betoonsambale kuue kronsteiniga. Autorid nõustusid põhimõtteliselt Sans Souci ettepanekuga. Hiljem, kui Sans Souci oli juba alustanud paneelide tootmist, panid autorid ette teha paneelid suuremad (mõõtmetesse 1,85 x 3 m ja 1 x 3 m), et nende vahele jääks vähem vuuke, ning kinnitada need nelja kronsteiniga. Kokkulepet ei saavutatud. Sans Souci hindas autorite soovi tehniliselt teostamatuks, sest paneelid oleksid liialt rasked. Autorite arvates pidanuks Sans Souci siiski leidma paneelide kinnitamiseks mingi muu mooduse neid läbivate kronsteinide asemel. Veel 27. juunil (kui Sans Soucil enamik paneele juba valmis olid) teatasid nad Sans Soucile, et pole valmis aktsepteerima Sans Souci kavandatud klaaspaneelide tugikonstruktsioonile kinnitamise moodust.

77. Klaaspaneelide kinnitamine neid läbivate teraspoltidega aktsepteeriti lõplikult alles 2. juulil. Kuid arutelud sel teemal, samuti paneelidevaheliste vuukide kuju, täite ja katmise, paneelide kinnituskronsteinide pikkuse ja katmise, risti kuju ning selle kattematerjalide üle jätkusid kuni septembrini.

78. Sans Souci polnud kunagi varem tehnoloogiliselt sama keerukat objekti rajanud, polnud kasutanud monumendi klaaspaneelidega analoogseid klaasdetalle ega analoogset valgustussüsteemi. Nende jaoks oli lepinguga võetud kohustus suureks väljakutseks. 2008. aasta augustis, kui Sans Souci oli oma töödega esialgsest ajakavast vähemalt kuu maas, hindas firma Kaitseministeeriumis peetud nõupidamisel oma viie kuu

töötulemuse väga heaks, „arvestades asjaolu, et nende jaoks oli selline töö esmakordne ja et neilt sooviti saada seitsme kuuga seda, milleks normaalse töörütmi korral kulunuks vähemalt kaks aastat“.

79. Kõigile lepinguosalistele vastuvõetavate lahendusteni jõuti mitmeid kuid kestnud arutelude ja vaidluste tulemusel ligikaudu nelja kuu jooksul. Monumendi valguslahenduses jõuti üksmeelele ligi aasta pärast lepingu sõlmimist.

80. 2008. aasta augusti keskel läksid autorite ja ministeeriumi erimeelsused Sans Souciga niivõrd teravaks, et nii Sans Souci kui ka ministeerium panid kahtluse alla koostöö jätkamise. Ministeeriumi kantsler saatis Sans Soucile kirja, milles juhtis tähelepanu lepinguliste kohustuste täitmatajätmisele. Sans Souci väitis, et on teinud omalt poolt kõik lepinguga võetud kohustuste täitmiseks, nimetades mitmeid autorite nõudmisi tehniliselt teostamatuiks ning lepinguga kooskõlas mitteolevaiks. Septembri algul informeerisid ametnikud ministeeriumi juhtkonda, et „[---] Ehitusprojekti täielikku valmimist takistab võidusamba keerukus ja vaidlused ideekavandi autorite ning Sans Souci vahel. Autorite poolt ei tule lõplikke otsuseid pakutud lahenduste osas, autorite otsused on tinglikud, mida ei ole võimalik Sans Soucil täita nii, et oleks tagatud kunstiline perfektsus [---]“.

Septembri alguseks teravnesid erimeelsused niivõrd, et räägiti lepingu katkestamisest

81. Autorite paljud soovid-nõudmised ei olnud Sans Soucile jõukohased täita, neist osa tõrjusid nad spetsialistide tehtud arvestustega. Konfliktide tõttu autoritega pöördus Sans Souci 2008. aasta septembris kaitseministri poole ettepanekuga täiendada temaga sõlmitud lepingut nõnda, et autoritel ei oleks õigust nõuda Sans Souci kavandatu muutmist ja muuta enda poolt varem tehtud ettepanekuid. Ministeerium ei nõustunud lepingut muutma. 11. septembril saatis Sans Souci kaitseministrile kirja, milles teatas, et katkestab monumendiga seotud tööd, sest autoritega on tekkinud lahkkelid ja ministeerium ei ole soovinud arvestada nende täiendavate rahaliste kulutustega. Sans Souci andis teada, et on sunnitud avalikkust informeerima, et sammas võib jääda ehitamata.

Kõige kauem vaieldi samba valgustamise üle

82. Kõige kauem kestsid vaidlused samba ja risti valgustamise üle. Sans Souciga sõlmitud lepingus sätestati mitmed konkreetsed nõuded valgustusele, kuid valgustuse põhimõttelist lahendust ei fikseeritud. Sans Souci pakkumuse kohaselt pidid sammast hakkama valgustama valgusallikad, mis paiknevad samba all- ja ülaosas klaaspaneelide taga. Sealt tulev valgustus pidi hajutatama ühtlaselt sambas olevate roostevabast metallist tahvlite abil; risti valgustus pidi hajutatama metallpeeglitega. Valgustuse probleemidega hakati tõsisemalt tegelema alles 2008. aasta augustis. Veel septembri lõpus konstateeris ministeerium, et lõplikku kokkulepet samba ja risti valgustuslahenduse asjus pole saavutatud. Põhimõtteline kokkulepe saavutati oktoobri lõpus, kõigis küsimustes lepiti kokku alles 2009. aasta algul.

Samba ventileerimise ja soojendamise osas kavandatu sobivuses kaheldi, kuid projekti muutmist ei nõutud

83. Kõige vähem erimeelsusi põhjustas samba ja risti ventileerimine ja soojendamine. Sans Souci pakkumuse kohaselt pidi niiskus sambast ja ristist eemaldatama õhu loomuliku tsirkuleerimise teel (õhk liigub samba allosas olevatest avaustest üles ja väljub ristis olevate avauste kaudu). Algselt ventilatsiooni osas kavandatud ei muudetud ka pärast seda, kui otsustati, et sammast ja risti ei hakata valgustama mitte prožektorite, vaid LED-valgustitega kaetud paneelidega. Ministeeriumi selgituse kohaselt kahtlesid nad, kas tšehhide kavandatud ventilatsioonisüsteem sobib meie

ilmastikuoludega, kuid ei osanud ka paremat lahendust pakkuda. Alles pärast monumendi avamist tõdeti, et loomulik ventilatsioon ei taga samba elektrisüsteemi normaalseks toimimiseks vajalikku soojust- ja niiskustrežiimi, ning 2009. aasta septembris teatas Sans Souci, et sammas tuleb seetõttu varustada sundventilatsiooniga.

Sammas ja rist valmisid algselt kavandatust pool aastat hiljem

Enne 2008/2009. aasta talve jõuti monteerida sammas ja katta see paneelidega

84. Sans Souciga sõlmitud lepingu kohaselt pidanuks samba kandekonstruktsiooni (betoonsammas, klaaspaneeli kandma hakkav metallkarkass) ehitamine algama 2008. aasta juunis ja tööd pidi valmima kahe kuuga. Ehitusloa nendeks töödeks sai Kaitseministeerium alles 22. septembril 2008, tööd tehtigi kahe kuuga. Klaaspaneelid paigaldati samba kandekonstruktsioonile novembris (st ajal, kui monument oli algselt kavandatud avada), paigaldati ka samba valgustuspaneelid ning seejärel kaeti sammas talveks kilega. Talvekuudel Tallinnas monumendiga seotud töid ei tehtud.

2009. aasta jaanuaris määrati tööde lõpetamise uueks tähtajaks sama aasta märtsi lõpp, tegelikult lõpetati tööd aprillis

85. 2009. aasta jaanuaris allkirjastasid Sans Souci ja ministeeriumi esindajad 2008. aasta veebruaris sõlmitud põhilepingu lisa, milles konstateeriti, et Sans Souci ei olnud suutnud kohustusi tähtaegselt täita seetõttu, et ministeerium oli jätnud oma kohustused osaliselt täitmata. Lepiti kokku, et kumbki osapool ei rakenda lepingukohaseid sanktsioone täitmata jäänud kohustuste ja tööde lõpetamistähtaaja edasilükkumise tõttu. Sans Souci kõigi tööde lõpetamise uueks tähtajaks määrati 2009. aasta 31. märts. Selleks ajaks Sans Souci oma lepingulisi kohustusi ministeeriumi ees täita ei suutnud – 2009. aasta märtsi lõpus paigaldati sambale rist, kuid kogu valgustussüsteem seadistati alles aprillis.

86. Sellest, et monument ei valmi 2008. aastal, oli kaitseminister avalikkust teavitanud juba 2008. aasta juulis. Monumendi uueks avamisajaks määras minister 2009. aasta võidupüha, st 23. juuni, mille esimestel minutitel monument pidulikult ka avati.

Monument avati 23.6.2009, eelnevalt oli see kõigile ohutusnõuetele vastavaks tunnistatud

87. Kasutusloa monumendi samba- ja ristiosale sai Kaitseministeerium vahetult enne monumendi avamist, 22. juunil 2009. Eelnevalt, 1. juunil 2009, oli samba ja risti vastavust ehituseeskirjadele ja -normidele ning keskkonna-, tervise-, tuletõrje-, tarbija- ja töökaitse nõuetele kinnitanud neis küsimustes pädevate asutuste esindajatest moodustatud komisjon oma aktis. Samba ja risti elektrisüsteeme (valgustust) oli ministeerium faktiliselt valdama asunud juba kümme päeva enne samba kasutusloa saamist, 12. juunil 2009.

Monumendi avamise ajaks ei olnud ministeerium Sans Soucilt töid vastu võtnud

88. Monumendi avamise ajal ei olnud Kaitseministeerium Sans Soucilt töid vastu võtnud, kuna Sans Souci polnud täitnud mitmeid lepinguga võetud kohustusi (vt p-d 96, 98). See oli üheks põhjuseks, miks ministeerium ei olnud tasunud kahte viimast Sans Souci arvet kogusummas 340 000 eurot (5,3 miljonit krooni). Tööde vastuvõtuakt allkirjastati kahepoolsest viis kuud pärast monumendi avamist, 19. novembril 2009.

Probleemid sambaga ilmnesid pea kohe pärast monumendi avamist

Sans Souci tehtut tuli kohe parandama hakata

89. Varsti pärast monumendi pidulikku avamist 2009. aasta juunis tuli asuda seda parandama. Juuli keskel vahetati välja kaks kolmest sama kuu algul roosakaks tõmbunud klaaspaneelist (kolmandat varupaneeli polnud). Hiljem muutus roosakaks veel üks paneel ja ka üks juba asendatud paneel ning need vahetati välja augusti algul. Juba juulis ilmnemiseid probleemid samba ristiosa valgustusega, augustis oli ka sammas ajuti valgustuseta.

90. Sans Souci selgituse kohaselt lakkas samba valgustussüsteem töötamast seetõttu, et tööde käigus valgustuspaneelidele sattunud tsingi- ja rauatolm moodustas samba ja risti ebakvaliteetse hermetiseerimise tõttu sambasse sattunud veega reageerides aine, mis suutis läbida elektriühenduste kaitsekihi, põhjustades lühiseid. Septembris Sans Souci demonteeris riknenud valgustuspaneelid ja viis need Tšehhi parandusse.

Sans Souci ei suutnud monumendi valgustussüsteemi korda teha

91. 2009. aasta augustis lubas Sans Souci, et juhul, kui Kaitseministeerium kohe tööd vastu võtab, teeb firma samba ja risti valgustussüsteemi septembri lõpuks korda. Septembris lubas firma valgustussüsteemi parandada samal tingimusel 15. detsembriks. Samuti lubasid nad paigaldada sambasse konditsioneerid, et vähendada elektrisüsteemi edasise niiskumise ohtu. Sans Souci teatas, et teeb seda vaid juhul, kui ministeerium monumendi rajamisel seni tehtud tööd eelnevalt vastu on võtnud, st tunnistab Sans Souciga 2008. aasta algul sõlmitud lepingu (vaegtööde olemasoluga) täidetuks.

Sans Souci lubas sambal ja ristil ilmnenu puudused kõrvaldada pärast seda, kui ministeerium on tööd vastu võtnud, st teha need tööd garantiitöödena

Kaitseministeerium võttis Sans Soucilt tööd vastu 2009. aasta novembris

92. Sans Souci seisukoht oli, et kuna ministeerium oli neilt monumendi valminuks kuulutamise – piduliku avamisega – sisuliselt vastu võtnud, tuleb ilmnenu puuduste kõrvaldamist käsitleda garantiitööna. Ministeerium polnud sellega algul nõus, kuid andis lõpuks järele. Sans Souci lubadused fikseeriti 19. novembril 2009 koostatud tööde vastuvõtuaktis. Akti allkirjastades nõustus ministeerium Sans Soucile üle kandma osa veel saadaolevast tasust, 100 000 eurot, ja ministeerium tegigi seda 2009. aasta novembris.

Sans Souci ei suutnud risti valgustust korda teha; ministeerium teatas, et tellib vajalikud tööd teiselt firmalt

93. Lubatud ajaks, st 15. detsembril 2009 Sans Souci monumendi valgustust korda ei saanud. Ministeerium lubas oodata kuni 21. detsembrini 2009. Sellel päeval vormistasid ministeeriumi ja autorite esindajad akti tšehhide tehtud tööde kohta. Selles märgiti, et samba ristiosa taustavalgustus ei tööta lepingus ettenähtud korras, ristiosa kontuurid ei ole ühtlaselt valgustatud, garantiitööde käigus paigaldatud valgustuspaneelid asetsevad silmnähtavalt ebaühtlaselt. Samal päeval teavitas Kaitseministeerium avalikkust, et hindab garantiiremondi tulemust ebarahuldavaks ja on tööde venimise ning kehvade kvaliteetide tõttu otsustanud koostöö Sans Souciga lõpetada. Samba ja risti uue valgustuslahenduse väljatöötamiseks ja teostamiseks lubas ministeerium korraldada riigihankemenetlust. Ministeerium lubas nõuda Sans Soucilt leppetrahvi summas 50 000 eurot.

Kaitseministeerium on osa Sans Souci lepingujärgsest tasust maksmata jätnud ja arvab, et see jääbki maksmata

94. Sans Soucil oli selleks ajaks ministeeriumilt saamata veel 240 000 eurot (3,8 miljonit krooni), sellest 172 000 eurot eelnevalt esitatud arvete alusel (mille ministeerium tööde vastuvõtmisakti kohaselt oli lubanud tasuda 22. detsembril 2009, pärast kõigi Sans Souci antud lubaduste täitmist), ja 67 800 eurot, mille ministeerium pidi deponeerima Sans Souci arvele ja mille kättesaamise õigus pidi Sans Soucil tekkima kahe aasta möödumisel tööde vastuvõtmisest. Käesoleva aruande valmimise ajaks on need maksed tegemata ja ministeerium on teatanud, et ei kavatse neid teha, vaid arvestab seda raha sambale ja ristile uue valgustussüsteemi ja juhtimisautomaatika rajamise kulutuste kattena.

95. Monumendi samba ja risti juures ilmnunud probleemide tõttu võib avalikkusel olla kujunenud arusaam, et kõik Sans Souci tehtu on ebakvaliteetne. Riigikontroll märgib, et nii see kindlasti ei olnud – Tallinna Tehnikaülikooli spetsialistide hinnangu kohaselt oli osa töid, näiteks põhilised kandekonstruksioonid ja tugevvoolupaigaldised, hästi kavandatud ja teostatud.

Sans Soucil oli tööde vastuvõtmise ajal osa lepingulistest kohustustest täitmata

96. Sans Souci oli ministeeriumiga lepingut sõlmides lubanud ministeeriumile üle anda kogu monumendi klaasdetailide valmistamiseks vajaliku info ja litsentsid, et ministeerium saaks vajaduse korral tellida asendusdetailide enda valitavalt töövõtjalt. Monumendi avamise ajaks 2009. aasta juunis seda tehtud ei olnud.

97. Osaliselt oli klaaspaneelide valmistamiseks vajalik dokumentatsioon ministeeriumile edastamata ka veel 2009. aasta novembris, kui ministeerium tööd Sans Soucilt vastu võttis. Kaitseministeeriumist saadud selgituste kohaselt oli 2009. aasta lõpuks siiski kogu paneelide valmistamiseks vajalik oskusteave ministeeriumile üle antud (vt ka p 179, kus on käsitletud Eestis varupaneelide tootmist).

98. Sans Souciga 2008. aasta veebruaris sõlmitud lepingu järgi kohustus firma andma samba iga erinevas mõõtmetes klaasdetailidest kaks varudetaili (st kokku 6 paneeli ja 2 nurgadetaili) ja risti igast erinevast klaasdetailist ühe varudetaili. Tööde vastuvõtmise ajaks 2009. aasta novembris polnud firma seda teinud. Tööde vastuvõtmisel vormistatud aktis aga käsitlesid lepinguosalistes varudetailide tarnimist mitte enam Sans Souci lepingujärgse, vaid garantiikohustusena, ja tarnitavate detailide loetelus ei olnud enam risti varudetaile. Kaitseministeeriumi esindajana allkirjastas akti kantsler Riho Terras (Kaitseministeeriumi kinnituse kohaselt tarniti samba varudetailid 2009. aasta lõpuks).

99. Kuna risti klaasdetailide maksumust pole üheski dokumendis fikseeritud, saab risti varudetailide maksumust hinnata vaid ligikaudselt, aga kindlasti on see sadu tuhandeid eurosid (risti varudetailide umbkaudset maksumust ministeerium Riigikontrollile ei teatanud). Ministeeriumi sõnul loobuti varudetailidest seetõttu, et „lepingulisest suhtest tervikuna“ nende tarnimise kohustust ei tulenenud. See olevat näha ka sellest, et Sans Souci pakkumuses näidatud kõigi varudetailide maksumus (35 000 eurot) kindlasti ei hõlmanud risti varudetailide maksumust.

Kas teadsite, et

ka veel Sans Soucilt tööde vastuvõtmise ajal 2009. aasta novembris ei olnud firma kõiki oma lepingulisi kohustusi täitnud.

Risti varudetailidest loobumisega vähendas Kaitseministeerium Sans Souci kulusid

100. Riigikontroll ei aktsepteeri Kaitseministeeriumi selgitust. Sans Souci pakkumus ei olnud firmaga 28. veebruaril 2008 sõlmitud lepingu lisaks ning risti varudetailidest loobumises ei lepitud kokku ka lepingu täiendamiseks 2009. aasta jaanuaris sõlmitud kokkuleppes. Samuti muutusid lepingu punkti 1.9 kohaselt lepingu sõlmimisega lepinguosaliste jaoks mittesiduvaiks kõik eelnevalt sõlmitud kokkulepped ja antud lubadused. See tähendab, et sisulise tähenduse kaotas ka Sans Souci pakkumuses märgitud samba ja risti varuosade maksumus.

101. Kaitseministeerium on seisukohal, et Sans Soucile enam midagi maksma ei pea, vaid vastupidi – hoopis Sans Souci peab ministeeriumile maksma vähemalt sama suure summa, et kompenseerida ministeeriumi kulutusi monumendi samba- ja ristiosale töökindla valgustus-, elektri- ja automaatikasüsteemi rajamiseks. Ministeerium on Sans Soucilt raha saamiseks pöördunud kohtusse. Ministeerium arvab, et kohus mõistab Sans Soucilt ministeeriumi kasuks sisse summa, mis katab kõik ministeeriumi kulutused monumendi samba- ja ristiosa kordategemiseks.

Ministeeriumil oli monumenti avades teada, et selle valgustusega on probleeme

102. Kuigi ministeerium oli Sans Souci tehtut valdama asudes teadlik samba ja risti valgustusprobleemidest (seda ütles minister Jaak Aaviksoo Riigikogu komisjonis 2010. aasta märtsis), annetati monumendi avamise eel tehtud töö tunnustamiseks kahele Sans Souci juhtivtöötajale ministeeriumi kuldrinnamärk ja autasustati firma alltöövõtjaid ministeeriumi aukirjaga. Monumendi autorid avaldasid monumendi avamisel ja kohe pärast seda arvamust, et Sans Souci töö tulemus vastab nende ootustele ja nad on sellega väga rahul.

103. Sans Souciga sõlmitud lepingu kohaselt oli Kaitseministeeriumil õigus lepingust taganeda (leping lõpetada), kui Sans Souci jääb tööde ajakavast maha enam kui 21 päeva või kui tehtud tööd ei ole vastavuses lepingu nõuetega ning firma ei suuda puudusi 21 päeva jooksul kõrvaldada. Lepingu järgi oli ministeeriumil sel juhul õigus nõuda Sans Soucilt leppetrahvi 30 protsenti tööde lepingulisest maksumusest – 1,017 miljonit eurot ehk 15,9 miljonit krooni. Vastates leppetrahvi nõudmist käsitlevale arupärimisele Riigikogus 2010. aasta veebruaris, ütles kaitseminister, et tööde tegemise ajal ei ilmnunud niivõrd olulisi rikkumisi, mille puhul oleks Kaitseministeerium pidanud põhjendatuks katkestada monumendi ehitustööd ja lõpetada Sans Souciga koostöö. Pärast Sans Soucilt tööde vastuvõtmist ei näe ministeerium õiguslikku alust leppetrahvi nõuda. Riigikontroll märgib, et ministeeriumil oli küll võimalus survestada Sans Soucid rahalise sanktsiooni rakendamisega, kuid firmalt raha saamine olnuks vähetõenäoline, kuna Sans Souci omakapital (2008. aasta lõpul 918 000 Tšehhi krooni ehk 533 411 Eesti krooni) oli võrreldes lepingus ettenähtud võimaliku rahalise sanktsiooniga liiga väike.

104. Riigikontrolli arvates oleks Kaitseministeerium pidanud monumendi olulisust arvestades olema Sans Souciga lepingu sõlmimisel kindel, et lepingupartner endale võetava ülesandega kindlasti tähtaegselt ja kvaliteetselt hakkama saab. Ministeerium ei saanud selles kindel olla, sest teadis, et Sans Souci polnud varem midagi sarnast teinud. Sans Souciga lepingut sõlmides läks ministeerium teadlikult riski peale, sest poliitilise otsuse (ja lubaduse) tõttu – monument kindlasti 2008. aastal valmis saada – polnud aega teisi võimalikke lepingup partnereid otsida ja neist sobivaks peetavatega läbirääkimisi pidada. Sidunud end kord Sans Souciga, oli

ministril väga raske tunnistada tehtud otsuse ekslikkust ka siis, kui oli juba selge, et Sans Souci ülesandega toime ei tule. Alles Sans Souci ilmne suutmatus samba valgustussüsteem korralikult tööle saada ja avalikkuse surve sundis ministrit koostöö Sans Souciga lõpetama. Riski peale minek läks riigile maksma sadu tuhandeid eurosid (samba elektrisüsteemi ümbertegemise maksumus, mida Sans Souci pole ministeeriumile seni hüvitanud).

Monumendi maa-ala projekteerimine ja ehitusload

Monumendi maa-ala projekteerimiseks saadi vaid üks pakkumus

Projekteerijaks valitud Sweco Projekt oli ka Vabaduse väljaku rekonstrueerimisprojekti autoriks

105. Projektijuhtimislepingu (20.2.2008) kohaselt pidi Telora-E kümne päeva jooksul pärast lepingu sõlmimist esitama ministeeriumile vähemalt kolm pakkumust monumendikompleksi projekteerimiseks (st Telora-E-ga sõlmitud leping välistas võimaluse korraldada projekteerija valikuks riigihankemenetlus). Kaitseministrilt 1. veebruaril 2008 saadud volituse alusel küsiti pakkumusi viielt firmalt juba 4. veebruaril 2008, st enne samba ja risti projekteerimiseks-ehitamiseks pakkumuste saamist. Pakkumused tuli esitada seitsme päeva jooksul, hiljemalt 11. veebruariks 2008. Konkursi läbiviimise aruande kohaselt teatasid viiest pakkumisdokumentatsiooni saanust kolm oma loobumisest, sest töö tähtaeg oli liiga lühike ja lepingutingimused ebasobivad. Ühe pakkumus ei sisaldanud olulisi hankekonkursil nõutud andmeid. Seega oli ministeeriumil vaid üks konkursi tingimustele vastav pakkumus – SWECO Projekt AS (edaspidi Sweco Projekt).

106. Sweco Projekt on pikaajalise projekteerimiskogemusega suur, osaliselt väliskapitalil põhinev firma, kes oli ka Vabaduse väljaku rekonstrueerimisprojekti autoriks. Autorite selgituse kohaselt pidasid nad Sweco Projektiga läbirääkimisi monumendi projekteerimiseks juba 2007. aasta sügisel.

107. Pakkumuste ettevalmistamiseks vaid seitsme päeva andmist selgitati väitega, et kõik, kellelt pakkumust küsiti, olevat eelnevalt teadnud, et neil palutakse konkursil osaleda. Pakkumuste esitamise tähtaeg olevat nendega eelnevalt kokku lepitud. Ainult üks nõuetekohane pakkumus saadi ministeeriumi töötajate ja mitme hankekonkursil osalenud firma juhi sõnul seetõttu, et hanke objektiga seotud asjaajamist peeti keerukaks. Et monument oli kavas rajada muinsus- ja looduskaitse all olevale alale, tuli arvestada, et tulevasel ehitusplatsil võib maa all olla arheoloogia-mälestistena käsitletavaid ehitisi rohkem, kui hankekonkursi ajal täpselt teada oli.

108. Lisaprobleeme võis tekkida sellestki, et mitme küsimuse lahendamine sõltus monumendi samba- ja ristiosa projekteerijast (samba ja risti projekteerimisel ilmnunud probleemide tõttu koostatigi monumendi projekt ja saadi ehitusload kolmes jaos). Eelnevast tulenevalt pidasid projekteerijad tavapärasest karmimaks lepingu projektis olnud (ja Sweco Projektiga sõlmitud lepingusse pandud) sätteid, mis käsitlesid võimalikke trahvisanktsioone projekteerija vastu.

Projekteerimistöödega alustati enne asjakohase lepingu sõlmimist

109. Sisuline otsus Sweco Projekti kasuks tehti 20. veebruaril 2008, st veel enne Sans Souciga lepingu sõlmimist. Samal päeval korraldas Sweco Projekt ka esimese projekteerimise korraldust käsitleva nõupidamise

Kaitseministeeriumi, Telora-E ja autorite esindajatega. Lepinguna vormistati Sweco Projektiga saavutatud kokkulepe kolm nädalat hiljem, 13. märtsil 2008.

Projekteerija tasumäär oli tavapärasest oluliselt suurem

110. Sweco Projekt küsis oma töö eest 7,9 miljonit krooni (koos käibemaksuga), mis moodustas 16,5 protsenti monumendi projekteerimise ja ehitamise tegelikest kuludest 2009. aasta juuli alguse seisuga, st kuludest, mis oli tehtud kuni monumendi avamiseni (ilma samba projekteerija ja valmistaja Sans Souci lepingukohase tasuta, autorite-, uuringute- ja liitumistasudeta). Selline tasumäär on oluliselt kõrgem tavapärasest. Sweco Projekti selgituse kohaselt küsisid nad suhteliselt lihtsate tööde eest suhteliselt suurt tasu, sest tõenäoliselt kaasneb nende töödega suur ja tülikas asjaajamine).

111. Sweco Projektilt tellitud tööd olid tehniliselt suhteliselt lihtsad, nendega saanuks tõenäoliselt hästi hakkama mitmed firmad. Projekteerimisega kaasnes aga keerukas ja aeganõudev asjaajamine, millega toimetulemiseks oli ette nähtud väga vähe aega. Tagantjärele pole võimalik hinnata, kas juhul, kui pakkumuste esitamiseks oleks antud rohkem kui seitse päeva, oleks ministeerium saanud rohkem kui ühe tõsiseltvõetava pakkumuse.

Projekteerimistööde tähtajad määrati väga pingelistena

112. Lepingu kohaselt oli Sweco Projekti ülesandeks monumendi (v.a selle samba osa) täiendav arhitektuurne kavandamine, arvestades autorite seisukohti, ning monumendi ehituslik projekteerimine.

113. Lepinguga kohustus Sweco Projekt andma ministeeriumile eskiisprojekti 2008. aasta 24. märtsiks, ehitushanke korraldamiseks vajaliku dokumentatsiooni ja samba aluse tööprojekti hiljemalt 2008. aasta 1. aprilliks (st 28 päevaga pärast lepingu sõlmimist), ehitusloa taotlemiseks vajaliku projekti hiljemalt 11. aprilliks ja kogu projektdokumentatsioon pidi valmis olema ning ministeeriumile üle antud 1. juuliks.

Osa projekti tarvis vajalikku teavet sai projekteerija alles pärast projekti üleandmise tähtaega

114. Ministeeriumi ja Sweco Projekti esindajad ei osanud Riigikontrollile selgitada, miks tööde tähtajad nimelt sellisena lepingus fikseeriti ja miks projekteerija sellega nõustus, kuna enam kui kaks nädalat enne lepingu sõlmimist oli Sans Souciga kokku lepitud, et Sans Souci esitab vundamendi projekteerimiseks vajalikud tehnilised tingimused ja samba joonised alles 14. aprilliks, st et Sweco Projekt saab osa oma tööks vajalikke lähteandmeid Sans Soucilt pärast nende alusel tehtavate tööde lõpetamise tähtaegu.

Ükski projekteerimistööde etapp ei lõppenud algselt kavandatud ajaks

115. Kasutades Sans Soucilt saadud esialgseid andmeid kavandatava samba kohta, suutis Sweco Projekt 2008. aasta märtsi lõpuks siiski monumendi eskiisprojekti koostada. Projekteerimise teised etapid lõppesid kavandatust oluliselt hiljem (vt p-d 119–127).

Projektis ei arvestatud geoloogide soovitud takistada pinnase lihkumist

Enne monumendi projekteerimist ei tehtud vajalikus mahus uuringuid

116. 2008. aasta märtsi algul valminud ehitusgeoloogia aruandes konstateeriti, et monumendi alla jäävate tugevamate pinnasekihtide ja liivakivi vahel on mudaseid vahekihte. Nende vahekihtide tõttu tulnuks monumendi rajatiste alla jääva pinnase lihkumise vältimiseks tugistada

Projekti tuli muuta ka mullatööde käigus leitud bastioni müürijäänuste tõttu

Bastion on eenduva kolmnurga kujuline muldkehandiga kaitseehitis, sageli toetatud kivimüüri (eskarpmüüri). Tallinnasse kavandatud bastionidest jõuti 16. ja 17. sajandil valmis ehitada Ingeri, Rootsi, Skoone, Suure Rannavärava ja Väikese Rannavärava bastion.

Tallinna Linnavalitsus polnud nõus andma monumendi ehitusluba enne, kui on selge, milliseks kujunevad sammas ja rist

nõlva vaiadega. Projekteeija aga jättis vaiatööd ja nende tegemiseks vajalikud mullatööd kavandamata. Sweco Projekti selgituse kohaselt oli eelnevalt tehtud liialt vähe uuringud, mille põhjal oleks kindlasti pidanud projekteerimise staadiumis ette nägema nõlva kindlustamise (mis pikendanuks ettevalmistustööde kestust ja muutnud ehitamise kallimaks). Otsus nõlv vaiadega kindlustada tehti alles mais, kui geoloogide poolt varem tuvastatu aprillis alustatud mullatööde käigus kinnitust leidis. Tööd kestsid ligikaudu kaks kuud ja läksid maksma kolm miljonit krooni. Pinnase kindlustamistööd tingisid projekti muutmise ja häirisid teiste tööde tegemist.

117. Mullatööde käigus saadi kinnitus ka mitmete ajaloolaste arvamusele, et monumendi maa-alal võib lisaks eskarpmüürile (mulde tugimüürile) olla osaliselt säilinud ka teisi Ingeri **bastioni** müüre. Nendega toimimise otsustamiseks (müürijäänused osaliselt taastada kunagise müüri asukoha tähistamiseks) kulus mitu nädalat, ja seegi otsus tingis projekti muutmise.

118. Kõigi monumendi maa-ala projekteerimisega tegelenute arvates pidanuks projekteerimiskonkursile eelnema oluliselt põhjalikumad (st ka pikaajalisemad ja kallimad) arheoloogilised kaevamised, mille käigus saanuks tõenäoliselt selgemaks ka monumendialuse pinnase struktuur ja seisund. Monumendi etteantud valmimistähtaeg selleks aega ei jättnud, ja seetõttu saadi osa monumendi maa-ala projekteerimiseks sisuliselt vajalikust infost alles ehitustööde käigus. Algselt kavandamata tööde lisandumine lõi segamini maa-ala ettevalmistamise tööde ajakava ja pidurdas vundamendi ehitusloa saamist.

Ehitusluba ei saadud loodetud ajal

119. Sweco Projektiga lepingu sõlmimisel arvestati, et monumendi eskiisprojekt valmib 2008. aasta 24. märtsiks ja ehitusloa saamiseks vajalik projektdokumentatsioon (eelprojekt) 11. aprilliks. Arvati, et Tallinna Linnavalitsusel kulub ehitusloa taotluse kohta otsuse tegemiseks kolm ja pool nädalat, st et ehitusluba saadakse hiljemalt 7. maiks (ehitusseaduse kohaselt peab kohalik omavalitsus tegema otsuse ehitusloa taotluse kohta 20 päevaga).

120. Eskiisprojekt esitati linnavalitsusele kavandatust nädal hiljem, 31.3.2008, selle kohta oli linna asutustel hulgaliselt märkusi ja muudatusettepanekuid. Samaaegselt eskiisprojekti ümber toimuvate vaidlustega koostas Sweco Projekt samba vundamendi projekti ja monumendi ehitusloa saamiseks vajaliku eelprojekti. Selles oli mõningaid vigu, mille kõrvaldamiseks täiendavalt aega kulus. Eelprojekt valmis ja esitati koos ehitusloa taotlusega linnavalitsusele 23. mail 2008, st ligi poolteist kuud esialgu kavandatust hiljem.

121. Linnavalitsus asus seisukohale, et ei anna monumendile kui tervikule ehitusluba enne, kui temale on esitatud ka monumendi samba ja risti tööprojekt. Linnavalitsus selgitas oma nõudmist monumendi asukohaga linna rekonstrueeritava esindusväljakul, mistõttu peab linnavalitsus olema veendunud samba visuaalses sobivuses ja konstruktsioonide püsivuses.

122. Kaitseministeerium teatas, et peab linna nõudmist esitada monumendi ehitusloa taotlemisel ka samba ja risti tööprojekt ebaseaduslikuks. Riigikontroll märgib sellega seoses, et 2008. aastal kehtinud majandus- ja

kommunikatsiooniministri määrus, mis sätestas nõuded ehitusloa taotlemisel esitatavale ehitusprojektile, ei õelnud sõnaselgelt, millises staadiumis olevat ehitusprojekti (eelprojekt, põhiprojekt või tööprojekt) võib linnavalitsus nõuda koos ehitusloa taotlusega. Tollal kehtinud korra kohaselt pidi ehitusloa taotlemisel esitama ehitise kohta need andmed ja ehitusprojekti osad, mis on asjakohased ning mida on otstarbekas ja võimalik määrata.

123. Ministeerium ei pöördunud linnavalitsuse nõudmiste vaidlustamiseks kohtusse, selgitades seda võimaliku kohtuvaidluse pikaajalisusega, ning asus otsima vaidlevaid pooli rahuldavat kompromissi.

124. Võtmata seisukohta, kas linnavalitsus toimis seaduslikult, märgib Riigikontroll, et linnavalitsuse nõudmine näha enne otsuse tegemist samba ja risti tööprojekti ministeeriumi poolt aktsepteeritud kujul oli sisuliselt põhjendatud. Ehitisele, mille püsimajäämises (ohutuses linnaelanikele) selle rajaja ise veendunud pole, ei tohi ehitusluba anda. Monumendi samba osas sellist veendumust kellelgi ei olnud. Linnavalitsus teadis, et ministeerium vaidleb Sans Souciga sammast ja risti katvate klaaspaneelide suuruse ja kinnituse, samuti samba ja risti valgustuse üle. Alles 2. juulil otsustas Kaitseministeerium nõustuda Sans Souci seisukohaga, et samba klaaspaneelid tuleb kinnitada samba betoonosa külge „läbi kõigi kolme klaasi minevate poltidega, kuna liimühenduse osas puuduvad andmed nende eluea kohta ja seetõttu pole võimalik tagada nende puhul pikaalast ohutust“.

Kaitseministeerium nõustus Tallinna Linnavalitsuse nõudmisega suurendada algselt kavandatud tööde mahtu

125. Tallinna Linnavalitsus nõudis ka mitmeid töid, mida polnud algselt kavas teha ja mis suurendasid monumendi rajamise üldist maksumust – näiteks avada bastioni tugimüür ning rekonstrueerida see kuni Vabaduse väljakule kavandatud parkla tasapinnani (nõue, mis oli juba monumendi konkursi tingimustes); suurendada monumendini viiva astmestiku kallet, et viia astmestik üle bastioni tugimüüri (et tugimüür jääks kogu pikkuses ühtlase kõrgusega); asendada monumendi maa-ala algselt postidele kavandatud valgustid süvistatud valgustitega; toetada Harjumäe nõlv vaiadega, et takistada nõlva lihkumist. Arhitektid, autorid ja ka ministeeriumi töötajad pidasid selliseid muudatusi projektis sisuliselt põhjendatuiks, kuid kuna ministeeriumi esialgse hinnangu kohaselt suurendanuks linna soovide arvestamine monumendi maksumust ligikaudu 21 miljoni krooni võrra, tõrjus ministeerium algul linna nõudmisi resolutselt. Ministeerium informeeris avalikkust, et linnavalitsus takistab põhjendamatute nõudmiste esitamisega monumendi rajamist. Kui aga linnavalitsus oma nõudmistest ei taganenud, nõustus ministeerium siiski enamiku nõudmistega kui sisuliselt põhjendatutega. Linnavalitsuse soovitud täiendavad tööd läksid maksma algselt prognoositust ligikaudu poole vähem.

126. 2008. aasta juunis oli ministeeriumil selge, et lähiajal ei ole võimalik linnavalitsusele samba ja risti tööjooniseid esitada. Kuna tööde algusega polnud võimalik enam viivitada, loobus ta linnaga vaidlemisest ning aktsepteeris kompromissettepaneku, et ehitusluba ei väljastata mitte objektile tervikuna, vaid selle osistele (samba vundament ja kommunikatsioonid, sammas, monumendi tseremooniaväljak, st kõik ülejäänud tööd). Sisuliselt tehti selline otsus ministeeriumis juba varem, mai alguses, kui pärast vundamendijooniste vastuvõtmist Sweco Projektilt hakati valima vundamendi ehitajat, st loobuti esialgsest kavast

korraldada kõik üldehitustööd peatöövõtuorganisatsiooni vahendusel. Kahtlematult oli selline otsus mõistlik, arvestades monumendi samba ja risti projekteerimisega seotud probleeme.

Monumendi ehitamiseks väljastas linnavalitsus kolm ehitusluba

127. 2008. aasta 1. juulil teatas linnavalitsus ministeeriumile, et annab ehitusloa kolmes etapis – eraldi load vundamendi ja trasside rajamiseks, tseremooniaväljaku rajamiseks ja samba (koos ristiga) ehitamiseks. Samal päeval, 1. juulil saadi luba alustada samba vundamendi ehitamist (st veebruaris eeldatust kaks kuud hiljem). Monumendi tseremooniaväljaku projekti võttis ministeerium Swecol Projektilt vastu juulis, ja luba tööde alustamiseks selle järgi saadi 24. juulil. Samba ja risti ehitusluba saadi 22. septembril.

Sambale ja ristile ehitusluba andes eiras Tallinna Linnavalitsus ehitusseaduses seatud piirangut

128. Tegelikult ei tohtinuks linnavalitsus 2009. aastal kehtinud ehitusseaduse kohaselt sambale ja ristile ehitusluba anda ka mitte 22. septembril. Seaduse kohaselt pidanuks samba ja risti ehitusprojekti koostanud firma olema registreeritud majandustegevuse registris ja projekti vahetul autoril pidanuks olema registris oleva firmaga õigussuhe. Samba projekti koostanud Sans Souci allettevõtjad polnud registreeritud Eesti majandustegevuse registris ja nende töötajail ei olnud õigussuhet sellist registreeringut omanud ettevõtjaga. Seepärast märkis Kaitseministeerium ehitusloa taotluses samba ja risti projekti koostajaks Sweco Projekti, kes tegelikult selleks ei olnud. Projektile puudus märke, et Kaitseministeerium on projekti vastu võtnud (projekti polnud vastu võetud ka sambale ja ristile kasutusloa saamisel). Telora-E-d esindanud töötaja selgituse kohaselt olid linnavalitsuse ametnikud ehitusloa andmisel teadlikud projektdokumentatsiooniga seotud probleemidest. Linnavalitsuse otsus ehitusluba siiski anda lõi eeldused selleks, et monument valmiks Vabaduse väljaku rekonstrueerimistööde lõppemisega enam-vähem samal ajal.

Eesti ehitusettevõtete panus monumendi rajamisse

Lepingupartneriteks püüti valida saadaolevaist parimad

Pakkumusi ehitustööde tegemiseks küsiti ja üldjuhul saadi enam kui ühelt firmalt

129. Telora-E kaasabil küsis ja sai Kaitseministeerium kõigiks monumendi rajamisel vajalikeks ehitustöödeks (monumendi maa-ala ehitustööde ettevalmistamiseks, Harjumäe nõlva lihkumise vastu vaiadega tugistamiseks, samba vundamendi ehitamiseks, ülejäänud ehitustööde tegemiseks peatöövõtja valikuks) pakkumusi enam kui ühelt firmalt. Riigihankemenetlusi ei korraldatud.

130. Auditi käigus ei selgunud fakte, millest järeldada, et ministeerium ei järginud otsuste tegemisel valikukriteeriume, mis olid kirjas pakkumuse esitamise kutses. Arusaadavalt teadsid töövõtjad, et pingelise ajakava tõttu peab ministeerium tööde tegijad kiirelt valima, st et üldjuhul ei ole aega küsitud tasude suuruse üle vaielda. Kas ja kui suurel määral see mõjutas tööde maksumust, ei ole tagantjärele võimalik hinnata. Suuremate tööde tegijate loetelu on aruande lisas B.

Ehitajatega sõlmitud lepingutes olid riigi huvid piisavalt kaitstud

131. Ehitajatega sõlmiti korrektsed, ehituse töövõtulepingute tavapäraseid nõudeid järgivad lepingud. Ettemakseid ei tehtud. Nähti ette võimalus

rakendada rahalisi sanktsioone lepingujärgseid kohustusi mitte täitnud töövõtjate suhtes.

Ehitajad tulid oma tööga hästi toime

Eesti ehitajad töötasid kiirelt

132. Ehitajad tegid oma tööd kiirelt ja ministeeriumi hinnangu kohaselt tervikuna hästi. Mitmel juhul alustati töödega kohe pärast ministeeriumiga kokkuleppe saavutamist, veel enne töövõtulepingu kirjalikku vormistamist. Vaid alates 2008. aasta septembrist objektil peatöövõtjana tegutsenud Celandier Ehitus OÜ-lt võeti tööd vastu ligikaudu kuu aega kokkulepitust hiljem.

Ehitajatega sõlmitud lepingute kõigi punktide täitmist sisuliselt ei jälgitud

133. Mitmelt ehitajalt nõuti täiendavaid garantiisid nende tehtu kvaliteedi tagatisena. Garantiide esitamist aga ei kontrollitud. Näiteks Harjumäe nõlva vaiadega tugistanud OÜ RVV pidi deponeerima garantiiajaks ministeeriumi arvele summa, mis võrdub kahe protsendiga nende tehtud tööde maksumusest (st 60 284 krooni), kuid jättis selle 2008. aasta suvel tegemata. Kui Riigikontroll sellele 2009. aastal auditi käigus tähelepanu juhtis, teatas ettevõtja ministeeriumile, et ei saa deposiiti vormistada raske majandusliku olukorra tõttu (2010. aasta veebruaris kuulutati firma pankrotis olevaks). Samba vundamendi ehitanud AS Skanska EMV pangagarantii vormistati alles pärast seda, kui Riigikontroll oli sellele tähelepanu juhtinud 2009. aasta septembris.

Omanikujärelevalve korraldus

Telora-E ei tulnud omanikujärelevalvega toime

Omanikujärelevalve eesmärk on tagada

- 1) ehitusprojektkohane ehitamine;
- 2) ehitamise tehniliste dokumentide koostamine;
- 3) ehitustööde nõuetekohane kvaliteet.

Allikas: ehitusseadus, § 30 lg 2

134. Telora-E-l oli lisaks projektijuhi ülesandele ka kohustus teha **omanikujärelevalvet**. Pärast seda, kui 2009. aasta sügiskul selgusid mitmed olulised puudused Sans Souci alltöövõtjate tehtud töös ja Tallinna Tehnikaülikooli spetsialistid konstateerisid, et osa töid on tehtud väga lohakalt, tõusis küsimus omanikujärelevalve tõhususest.

135. Telora-E-ga sõlmitud lepingu kohaselt pidi firma Sans Souci töös oluliste puuduste tuvastamisel viivitamatult neile tähelepanu juhtima ning neist ja võimalikest tagajärgedest ministeeriumi viivitamatult teavitama.

136. Telora-E-l oli raske hinnata Sans Souci otsuste põhjendatust ja kavandatu nõuetekohasust, sest pingelise ajakava tõttu alustas Sans Souci ministeeriumi ja projektijuhi nõusolekul monumendi ja risti ning nende tehnosüsteemide rajamist veel enne, kui oli asjakohase projektdokumentatsiooni ministeeriumile üle andnud. Pealegi olid tegelikeks töötajateks Sans Souci arvukad allettevõtjad, kelle tegevust pidanuks koordineerima, kontrollima ja korrigeerima Sans Souci ise. Ka muudeti algselt kavandatud korduvalt nii autorite kui ka Sans Souci initsiatiivil, ja Telora-E-l ei olnud muud võimalust kui kokkulepitud muudatused teadmiseks võtta. Kindla, tellijaga kooskõlastatud projekti puudumise tõttu tegi Sans Souci töid n-ö katse-eksituse meetodil, osa projektdokumentatsioonist vormistati pärast tööde tegemist.

Telora-E ei suutnud Sans Souci tegevust vajalikul määral ohjata

137. Sans Souci mitmete seisukohtade vaidlustamiseks polnud projektijuhil piisavalt teadmisi ega aega neid eksperdiarvamuste kaudu saada. Seepärast aktsepteeris Telora-E autorite heakskiidu saanud Sans Souci ettepanekud (ei vaidlustanud neid jõuliselt) ka juhtudel, kui nende sobivuses kahtles. Näiteks kahtles Telora-E selles, et samba ja risti

Kaitseministeeriumil ei ole pretensioone Telora-E-le omanikujärelevalve asjus

normaalse sisekliima tagamiseks pole vaja sundventilatsiooni. Selleks et olla kindel sundventilatsiooni vajalikkuses, oleks Telora-E (ministeerium) vajanud pädeva eksperdi arvamust. Telora-E-l lepingu järgi ekspertiiside tellimise kohustust ei olnud. Ministeerium ei pidanud õigeks kulutada raha ega aega seadusega otseselt mitte nõutud ekspertiisidele.

138. Kaitseministeeriumilt saadud selgituse kohaselt informeeris Telora-E puudustest Sans Souci töödes (auditi käigus kogutud info tervikuna kinnitab seda) ning ministeerium jäi Telora-E tehtud omanikujärelevalvega rahule, selgitades: „[---] probleemid oleks võinud saada kiirema ja jõulisema reageeringu (eelkõige kohe alguses, kui projekteerimine ja load venima jäid ja muud probleemid ilmnema hakkasid). Otseseid lepingurikkumisi Telora töös siiski ei esinenud ja seetõttu pole meil neile ka etteheiteid. [---]“ Riigikontroll ei jaga ministeeriumi hinnangut. Telora-E väga kvalifitseeritud ja kogenud omanikujärelevalve teostajana pidanuks ministeeriumi kirjalikult ja väga konkreetset informeerima Sans Souci selgelt praagiks hinnatavast tööst, kuid Riigikontrollile sellekohaseid Telora-E kirjalikke ettekandeid ei esitatud.

Projekteerimis-ehitustöövõtuga kaasneda võivaid riske ei maandatud

139. Kui tellija lubab ehitustöid alustada pingelise lõpptähtaja tõttu veel enne, kui on valmis korrektne projektdokumentatsioon, ja eriti neil juhtudel, kui tegemist on mõlema lepinguosalise jaoks uudse lahendusega, tehnoloogiliselt keeruka objektiga, on tellija raskused omanikujärelevalve teostamisel pea paratamatud. Projekteerimis-ehitustöövõttu võib korraldada ka nii, et töövõtja teeb alguses valmis projekti ning alustab ehitustöödega alles pärast projekti heakskiitmist. Tagantjärele möönavad kõik monumendi rajamist vahetult juhtinud inimesed, et antud juhul pidanuks toimima nimelt nii. Selliseks töökorralduseks aga aega ei olnud.

Samba ja risti uus valgustussüsteem

Kaitseministeerium küsis ja sai Tallinna Tehnikaülikooli spetsialistidelt hinnangu Sans Souci tehtud tööde kohta

Samba ja risti uue valgustussüsteemi loomiseks kulus ligi poolteist aastat

140. Juba 2009. aasta septembris, st ajal, kui ministeerium veel lootis, et Sans Souci suudab sambal ja ristil ilmnenu puudused lähiajal kõrvaldada, oli kaitseminister andnud korralduse küsida ekspertidelt aramus samba ja risti projekti ning teostuse kohta. Esimese lepingu Tallinna Tehnikaülikooliga Vabadussõja võidusamba tehnilise seisukorra hindamiseks sõlmis ministeerium 2009. aasta oktoobri lõpus. Ekspertidelt sooviti hinnangut ehituskonstruksioonidele, klaasist detailidele ja vuugitäide, LED-valgustussüsteemile, juhtimisautomaatikale, kütte- ja ventilatsioonisüsteemile, tugevvoolupaigaldisele ja piksekaitsele. 2010. aasta alguses teavitasid eksperdid ministeeriumi, et samba kandekonstruksioonid on hästi teostatud, kuid valgustussüsteem, juhtimisautomaatika projekt ja teostus on ebakvaliteetsed. Klaaspaneelidele hinnangu andmiseks palusid nad lisaaga.

Kaitseministeerium otsustas Sans Souci tehtud valgustussüsteemi ja automaatika täielikult välja vahetada

141. Kaitseministeerium otsustas 2010. aasta alguses samba ja risti valgustussüsteemi ning automaatika täies ulatuses välja vahetada. Selle tarvis veebruari algul väljakuulutatud hankest (samba ja risti valgustus, elektri- ja ventilatsioonitööd, automaatika projekteerimine, uute seadmete tarnimine, paigaldamine ja programmeerimine) oli algselt huvitatud seitse ettevõtjat. Juuni alguses konkursi võitjaks tunnistatud pakkumuse

esitanud konsortsiumit siiski lepingupartneriks ei valitud, kuna ilmnes, et üks selle osalistest polnud korralikult makse tasunud. Juuni lõpus valiti lepingupartneriks AS KH Energia-Konsult, kellega sõlmiti 3. septembril 2010 leping summas 10,2 miljonit krooni.

Hankemenetluse algusest lepinguni jõudmiseni kulus 8 kuud, uue valgustus- ja automaatikasüsteemi lõpliku valmimiseni 14 kuud

142. ASiga KH Energia-Konsult sõlmitud lepingu kohaselt oli neil tööde tegemiseks ligikaudu kaheksa kuud, st sama palju aega, kui ministeerium oli algselt kavandanud kogu monumendi projekteerimiseks ja ehitamiseks. Samba ja risti uus valgustus lülitati katseks sisse juba 2010. aasta detsembri lõpus, seejärel algas loodud süsteemide katsekasutusperiood. Ministeeriumile valgustuse ja ventilatsioonitööde üleandmise akt allkirjastati 11. aprillil 2011.

Monumendi valgustuse ja automaatika garantii on viis aastat

143. AS KH Energia-Konsult andis oma töödele viieaastase garantii. Samuti on neil kohustus tarnida ministeeriumi soovi korral vajalikke tagavaraosaid ja hooldada rajatud süsteemi viie aasta jooksul ka pärast garantiiperioodi lõppu. Seda juhul, kui ministeerium tasub osutatavate teenuste ja tagavaraosade eest vastavalt firma pakkumuses olnud tingimustele. Seega on aktsiaseltsil kohustus hooldada monumendi elektripaigaldisi, valgustust ja automaatikat kokku kümne aasta jooksul.

Monumendi maksumus

Monumendi avamise ajal arvestati selle rajamise maksumuseks 116 miljonit krooni

Kaitseminister nõudis, et monumendi rajamiseks ei kulutataks üle 100 miljoni krooni

144. Monumendi rajamiseks lepingute sõlmimisel seadis Kaitseministeerium eesmärgiks kulutada monumendi rajamiseks kuni 100 miljonit krooni (koos käibemaksuga). Sellist summat nimetas kaitseminister monumendi maksumusest kõneldes kogu 2008. aasta jooksul, ka veel septembris, kuigi ministeeriumisiselt hinnati sel ajal eeldatavate kulutuste suuruseks 108–109 miljonit krooni, ja ministeerium oli sellest valitsusele ka kirjalikult teatanud. Hiljem selgitas kaitseminister, et pole avalikkusele 100 miljonist kroonist rääkides kunagi arvestanud 10 miljoni krooniga, mis ministeerium oli oma 2007. aasta eelarvesse kavandanud monumentide rajamiseks (ministeeriumi 2007. aasta eelarves ega selle seletuskirjas sellist kulutust ei ole nimetatud).

Monumendi avamise ajal oli selle loomiseks kulunud 116 miljonit krooni

145. Monumendi rajamise tegelike kulude (võetud kohustuste) suuruseks 2009. aasta juuli lõpu seisuga arvestas ministeerium 116 miljonit krooni. Kuid veel 2010. aasta märtsis informeeris kaitseminister avalikkust, et monumendi kogumaksumuseks koos selle kordategemiseks vajalike kulutustega ei kujune rohkem kui 110 miljonit krooni. Riigikontroll ei kontrollinud, kas ministeeriumi raamatupidamises arvestatud summa 116 miljonit krooni kajastas kõiki ministeeriumi tegelikult võetud kohustusi. Riigikontrolli viimaste aastate auditid on kinnitanud, et Kaitseministeeriumi raamatupidamisarvestus on hästi korraldatud, mistõttu pole põhjust kahelda ministeeriumi raamatupidamisest selle objekti kohta saadud andmete usaldusväärsuses. Ka ei kontrollinud Riigikontroll, kas ministeeriumist saadud summa sisaldas kõiki ministeeriumi kulutusi monumendi rajamiseks. Küll aga kontrollis Riigikontroll, kas maksed, millest see summa koosneb, olid seotud monumendi rajamisega, ja ei tuvastanud vastupidist. Ka ei tuvastatud, et

kellelegi oleks makstud rohkem, kui lepingu kohaselt pidi maksma. Ülevaade suurematest kulutustest on aruande lisas B.

2011. aasta suvel arvestas Kaitseministeerium, et monumendi rajamiseks on kulunud kokku 8,5 miljonit eurot (132 miljonit krooni)

Monumendil pärast avamist ilmnenu puuduste kõrvaldamiseks kulus 2011. aasta keskpaigani ligi 14 miljonit krooni

146. Monumendi rajamiseks ja parandamiseks 2011. aasta juuli lõpuni tehtud kulutuste kogusuuruseks arvestas Kaitseministeerium 8,5 miljonit eurot (132 miljonit krooni), st ligikaudu kolmandik rohkem, kui minister algselt oli kulutuste piirmääraks seadnud. Sellest oli pärast monumendi avamist ilmnenu puuduste kõrvaldamiseks kulunud 12,1 miljonit krooni (773 000 eurot), koos õigusabi kuludega – ligi 14 miljonit krooni. Enamiku lisandunud 12,1 miljonist kroonist moodustab ASile KH Energia-Konsult makstud tasu.

147. Suuruselt teine kulutus tehti monumendile lisadrenaaži rajamiseks. 2010. aasta sügise suurte vihmade ajal selgus, et monumendi pinnases olev vesi imbub läbi eskarpmüüri ja monumendi juurde viivate graniitastmete. Otsustati, et monumendile tuleb rajada Harjumäe nõlvalt pinnasesse imbuva vee eemaldamiseks lisadrenaaž. Tööd tehti juba siis, kui lumi oli maas, ja läksid maksma 1,2 miljonit krooni. Kaitseministeeriumi hinnangu kohaselt tagab lisadrenaaž ka pikaajaliste tugevate sadude korral vee eemaldamise sellisel määral, et mäe nõlvalt laskuv vesi ei ohusta monumendi tseremooniaväljaku rajatiste püsivust.

Monumendi majandamiseks kulub ligikaudu 60 000 eurot aastas

148. Riigikogu infotunnis 18. novembril 2009 ütles kaitseminister, et ministeeriumi arvestuste kohaselt kulutab riik monumendi ekspluatatsioonikuludena lähema 500 aasta jooksul 314,7 miljonit krooni, st aastas keskmiselt 629 000 krooni.

149. Kaitseministeerium teatas Riigikontrollile, et tema 2011. aasta eelarves on monumendi ekspluatatsioonikuludeks kavandatud 68 394 eurot (ligi 1,1 miljon krooni), ning et aasta esimese kolme kuuga kulus selleks 14 666 eurot (229 000 krooni), sellest elektrile 10 310 eurot.

Praegu haldab ja hooldab monumendi AS Riigi Kinnisvara, ministeerium maksab neile selle eest aastas üle 60 000 euro (ligi miljon krooni)

150. 2011. aasta augustist alates haldab ja hooldab monumendi Rahandusministeeriumi valitsemisalas olev Riigi Kinnisvara AS (monument on jätkuvalt riigi omanduses). Riigi Kinnisvaraga sõlmitud lepingus on 2011. aasta haldus- ja hooldustasudeks ühes kuus arvestatud 5064 eurot (see summa ei sisalda võimalike remonditööde maksumust), millest tulenevalt on aastaseks haldus- ja hoolduskulude summaks 60 768 eurot (950 813 krooni) ehk enam-vähem sama summa, mis ministeerium 2011. aasta eelarvet koostades eeldas. Monumendi remontimine ei ole Riigi Kinnisvara ülesandeks. Kui nad seda ministeeriumi soovil korraldavad, maksab ministeerium teenustasuna 7 protsenti tööde maksumusest. Lepingust nähtub, et lepinguosalised on kavandanud lepinguliste suhete jätkamist ka järgnevatel aastatel, täpsustades igal aastal ministeeriumile osutatavate teenuste mahtu ning indekseerides teenuste eest makstava tasu suurust.

Monumendi rajamise rahastamine

Enam kui pool monumendi rajamise kuludest tehti riigikaitseks ja Kaitseministeeriumi tegevuskuludeks eraldatud rahast

151. Monumendi rajamise ettevalmistustöid rahastati valitsuse reservist. Aastatel 2006–2007 eraldati selleks 941 024 krooni.

2008. aasta riigieelarve koostamisel monumendi rajamiseks raha ei taotletud

152. Kuigi valitsuse tegevusprogrammis aastateks 2007–2011 nähti ette monument avada 2008. aastal, ei taotlenud Kaitseministeerium 2008. aasta riigieelarve eelnõu koostamisel monumendi rajamiseks raha. Asjakohast taotlust ei esitanud Kaitseministeerium ka riigieelarve eelnõu menetlemise käigus Riigikogus, kuigi ministeerium sel ajal juba otsis monumendi rajamiseks sobivaid ettevõtjaid. Kaitseministeeriumi selgituse kohaselt selleks raha ei küsitud, kuna ministeeriumi arvates oli otstarbekas otsustada monumendi rajamise rahastamine pärast monumendi eeldatava maksumuse selgumist.

Valitsus lubas monumendi rajamiseks kasutada riigikaitseks eraldatud raha

153. 2008. aasta jaanuaris, arutades monumendi rajamise korraldamist, otsustas valitsus, et kaitseminister peab koos rahandusministriga kavandama monumendi rajamise rahastamise Kaitseministeeriumi eelarve ja valitsuse reservi rahast.

154. Kaitseministeerium ja Rahandusministeerium leppisid kokku, et Kaitseministeerium kasutab monumendi rajamiseks osa temale 2007. eelarvega investeeringuteks eraldatud ja aasta lõpuks kasutamata jäänud rahast (10 miljonit krooni) ja 50 miljonit krooni temale 2008. aastaks investeeringuteks eraldatud rahast, kokku seega 60 miljonit krooni. Rahandusministeerium lubas, et 2008. aastaks eraldatud rahast monumendi rajamiseks tehtud kulutuste võrra suurendatakse Kaitseministeeriumi 2009. aasta investeeringute eelarvet. Kaitseministeeriumi selgituste kohaselt arvestaski Rahandusministeerium Kaitseministeeriumile 2009. aastaks investeeringuraha kavandades, et ministeerium oli kasutanud 2008. aastal monumendi rajamiseks raha, mis oli ette nähtud kaitseotstarbelisteks investeeringuteks.

155. Et valitsus kiidaks heaks kavatsuse kasutada riigikaitseliste objektide investeeringuraha monumendi rajamiseks, esitas Rahandusministeerium 2008. aasta veebruaris valitsusele asjakohase korralduse eelnõu. 28.2.2008, st samal päeval, kui ministeerium Sans Souciga lepingu sõlmis, otsustas valitsus Vabadussõja võidusamba rajamise tõttu suurendada Kaitseministeeriumi „Muude objektide“ rahastamist 36 miljoni krooni võrra, võttes selle rahast, mis oli kavandatud teistele kaitseotstarbelistele objektidele (jalaväe väljaõppekeskuse renoveerimine ja mobilisatsioonivarude soetamine). Asjakohane otsus on valitsuse 28.2.2008. aasta korralduses nr 112 sõnastatud järgmiselt:

[---] lisada Kaitseministeeriumi valitsemisala meetme 5.3 „Riigikaitseliste toetuse ja keske juhtimisstruktuuri arendamise lahinguvõime loomine eesmärgiga tagada sõjaliste võimete efektiivne väljaarendamine“ veergu „Olulisemad tegevused (sh uued algatused)“ rida „Vabadussõja võidusamba rajamine“ ning veergu „Vahetud tulemused“ rida „Vabadussõja võidusamba valmimine 2008. aasta jooksul“;

[---] asendada osas „Kaitseministeerium, Uusehitused” objektile „Muud objektid” ettenähtud summa „82 005 000” summaga „118 005 000”.

156. Lubades Kaitseministeeriumil käsitleda monumenti kaitseotstarbelise (lahinguvõime loomiseks vajaliku) objektina, aktsepteeris valitsus sisuliselt Rahandusministeeriumi ja Kaitseministeeriumi mitteametliku kokkuleppe kasutada 60 miljonit krooni riigikaitseks kavandatud rahast. Pärast seda valitsuse otsust oli ministeeriumil formaal-juriidiliselt olemas täielik rahaline kate monumendi rajamiskuludele, kuna „Muude objektide” tarvis oli ministeeriumil kasutada kokku 118 miljonit krooni (monumendi rajamiseks arvati siis kokku kuluvat 108 miljonit krooni).

157. Kuni 2008. aasta septembrini oligi monumendi rajamise kulude ainsaks katteallikaks Kaitseministeeriumile riigieelarvega investeeringuteks ja tegevuskuludeks eraldatud raha. Septembris (11.9.2008) eraldas valitsus oma reservist monumendi rajamise rahastamiseks 49 313 468 krooni. Selleks ajaks oli ministeerium samaks aastaks monumendi rajamiseks võtnud rahalisi kohustusi kokku ligikaudu 84 miljonit krooni.

Valitsuse 2008. aasta reservist monumendi rajamiseks eraldatud raha 2008. aastal ei kasutatud

158. Kuna tööd said alguse ja lõpetati kavandatud hiljem, kulutati 2008. aastal tegelikult 57 327 345 krooni: 725 110 krooni annetustest (tasu samba vundamendi ehitajale), 54 141 556 krooni kaitseotstarbelistest investeeringurahast ja 2 460 679 krooni ministeeriumi tegevuskuludest. Valitsuse reservi raha 2008. aastal ei kasutatudki.

159. Kaitseministeerium selgituse kohaselt ei kasutanud nad valitsuse reservi raha 2008. aastal seetõttu, et otsus reservist raha eraldada tehti alles sügisel, kui enamik 2008. aasta maksetest oli juba tehtud. Riigikontroll märgib selle kohta, et reservist raha eraldamise ajast kuni aasta lõpuni tegi ministeerium monumendi rajamiseks makseid enam kui 19 miljoni krooni ulatuses.

160. Ka 2009. aasta riigieelarves ja valitsuse kinnitatud investeeringute jaotuses ei ole monumenti eraldi objektina nimetatud. 2009. aastal tasus Kaitseministeerium monumendi rajamisel tehtud tööde eest eelkõige 2008. aastal valitsuse reservist eraldatud rahast (monumendi avamise ajaks oli seda kulunud 43,7 miljonit krooni), kuid kasutas ka investeeringuteks antud raha (monumendi avamise ajaks 4,5 miljonit krooni).

Monumendi rajamise rahastamine ei olnud läbipaistev

161. Riigikontrolli arvates ei olnud monumendi rajamise rahastamine piisavalt läbipaistev. Arvestades objekti olulisust, oleks tulnud monumendi rajamise kulusid kajastada kas riigieelarves või valitsuse kinnitatud riigieelarve raha jaotamise kavades teistest kulutustest eraldi. Kindlasti ei sobi monumendi rajamistoiminguid kirjeldada valitsuse 28.2.2008. aasta korralduses nr 112 kasutatud sõnastuses „lahinguvõime loomine eesmärgiga tagada sõjaliste võimete efektiivne väljaarendamine”.

Annetustena kogutud rahast enamik kulus monumendi parandamiseks

Monumendi rajamiseks tegi annetusi 12 000 inimest

162. Monumendi rajamise rahastamiseks koguti annetusi, seda tegid Kultuuriministeerium ja 2006. aastal asutatud, Kaitseministeeriumi rahalisel toel (eraldisi enam kui 1,6 miljonit krooni) tegutsenud sihtasutus

Vabaduse Monument. Kultuuriministeerium andis temale laekunud annetused koos annetusi teinud isikute nimekirjaga 2007. aasta oktoobris sihtasutusele. Sihtasutuse andmete kohaselt tegi annetusi monumendi rajamiseks aastatel 2007–2009 ligikaudu 12 000 inimest. Sihtasutus kandis aastatel 2008–2009 Kaitseministeeriumile üle kokku 2 996 275 krooni, sellest 725 110 krooni kasutati samba vundamendi tööde eest tasumiseks, ülejäänut monumendi parandamiseks vajalike toimingute eest tasumiseks. Sihtasutus on deklareerinud, et annetustena kogutud raha ta oma tegevuskulude katmiseks ei kasutanud. Annetuste ja neilt saadud intresside arvestust ning kasutamist sihtasutuses Riigikontroll ei kontrollinud, kuna riigi osaluseta sihtasutuse kontrollimine pole Riigikontrolli pädevuses.

163. Enamik (ligikaudu viis kuuendikku) monumendi parandamisega seotud kulutustest kattis ministeerium riigieelarvest investeeringuteks eraldatud rahast. Monumendi parandamiseks kulus ka kolm neljandikku monumendi rajamiseks tehtud annetustest.

164. Kaitseministeeriumi selgituse kohaselt ei kasutatud kogu annetustena kogutud raha monumendi rajamise tööde eest tasumiseks seetõttu, et enamuse annetustest kandis sihtasutus temale üle alles 2009. aasta juuni alguses. Riigikontroll märgib seoses sellega, et ajavahemikus annetuste laekumisest monumendi avamiseni tasus ministeerium monumendiga seotud arveid investeeringuteks eraldatud rahast kaks korda suuremas summas, kui annetustena juuni algul laekus, st annetuste ministeeriumile laekumine alles 2009. aasta juunis ei olnud nende monumendi rajamise kulude katmiseks kasutamatajätmise põhjuseks.

Monumendi püsivus

Ekspertid hindavad monumendi põhikonstruktsioone püsivaiks

165. Monument pidi kavandatama ja ehitatama selliselt, et see püsiks vähemalt 100 aastat. Kaitseministeeriumi tellitud eksperdiarvamustes on kinnitatud, et monumendi betoon- ja metallkonstruktsioonid on seda nõuet silmas pidades projekteeritud ja ehitatud. Ekspertide pädevuses ja objektiivsuses pole Riigikontrollil põhjust kahelda.

Monumendi tehnosüsteemidele on antud viieaastane püsivusgarantii

166. Monumendi praegusele, 2011. aasta mais valminud valgustussüsteemile, automaatikale ja ventilatsioonile on neid kavandanud ja teostanud kogenud Eesti ettevõtja andnud viieaastase püsivusgarantii.

Monumendi sammast ja risti katvate klaasdetailide välisilme püsivuse kohta ekspertidel kindel seisukoht puudub

167. Pea kohe pärast monumendi avamist muutsid mitmed sammast katvad klaaspaneelid värvi ja vahetati välja. 2010. aasta suvel kukkus monumendi küljest üks nurgaliist, misjärel muudeti kõigi nurgaliistude kinnituskonstruktsiooni. Osa ristil olevast Vabadusristi kujutisest hakkas klaasist irduma ja tuli poltidega täiendavalt kinnitada. Sammast katvates suurtes klaaspaneelides võis täheldada väikeseid pragusid. Kõigest sellest tulenes ministeeriumil ja avalikkusel küsimus, kas sammast ja risti katvad

Ekspertide arvates on monumendi betoon- ja metalloosad ehitatud sellisena, et peaksid püsima vähemalt sada aastat

Ekspertide arvates ei ole karta sammast ja risti katvate klaaspaneelide allakukkumist. Paneelide värvuse muutumist peavad nad vähetõenäoliseks. Selles, kas paneelid võivad praguneda, ekspertidel kindel seisukoht puudub.

klaasdetailid või nende kinnitusedetailid võivad puruneda selliselt, et kukuvad alla, ja kas klaasdetailide värvus on püsiv (sammast ja rist ei muutuks kirjuks).

168. Kaitseministeerium palus paneelide pikaajalise (5, 10 ja 20 aasta perspektiivis) püsivuse kohta hinnangu Tallinna Tehnikaülikooli spetsialistidelt. 2010. aasta augustis ministeeriumile esitatud töö ametlikus aruandes märgitakse, et klaaspaneelide ärte dehermetiseerimise tõttu on paneelidesse tunginud vett, mis on paneele kahjustanud ja võib neid ka edaspidi kahjustada (monument, sh paneelide ääred, hermetiseeriti 2010. aasta lõpus). Ekspertide arvates on kindel, et klaaspaneelid ei irdu neis looduslike mõjude tõttu tekkida võivate deformatsioonide mõjul ootamatult monumendi kandekonstruktsiooni küljest. On vähetõenäoline, et paneelide värvus kiirelt oluliselt muutuks. Paneelide seisundit tuleb perioodiliselt hinnata, ja kui neis on tekkinud olulisi muutusi, tuleb neist lähtudes teha konkreetsed otsused.

169. Paneelide pikaajalise tervena püsivuse kohta eksperdid 2010. aastal konkreetset hinnangut ei andud, pidades vajalikuks seda täiendavalt uurida. Ministeerium sõlmis selleks tehnikaülikooliga täiendava lepingu, aga ka selle töö 2011. aasta mais valminud aruandes ei ole hinnangut paneelide pikaajalisuse kohta. Riigikontrollile ülikoolist antud selgituse kohaselt ei ole nende spetsialistid pädevad selles osas kindlat seisukohta võtma, kuna tegemist on eksperimentaalse projektiga ja teaduskirjanduses puuduvad viited sama tüüpi klaasdetailidega sammaste valmistamise ning püsivuse kohta. Tehnikaülikooli spetsialistide arvates pidanuks samba klaasdetailide eluea prognoosimiseks neid samu paneele katsetama juba enne monumendi ehitamist.

170. Samal seisukohal – paneelide pikaajalise püsivuse kohta ei ole võimalik kindlat seisukohta võtta – oli ka Rootsi spetsialist, kelle poole Kaitseministeerium 2010. aasta suvel vastavasisulise küsimusega pöördus.

171. Riigikontrollile teadaolevate monumendi klaaspaneelide kohta ministeeriumile antud eksperdiarvamuste põhjal ei saa Riigikontroll kujundada oma seisukohta paneelide püsivuse kohta.

Monument ei ole olnud piisavalt turvatud

172. 2010. aasta oktoobris, 2011. aasta märtsis ja aprillis lõhuti monumendi samba alumise rea kolm paneeli (tugeva löögi tagajärjel tekkis paneeli väike auk ja selle ümber klaasi praod; paneelid jäid samba külge kindlalt püsima, ühte paneeli hoidis ministeerium katkisena monumendil mitu kuud). Vandaalitsejaid ei suudetud tuvastada. Kaitseministeeriumi selgituse kohaselt jälgitakse monumendi juures toimuvat mitme turvakaameraga ning politseiga on kokkulepe, et monumendi juures toimuvale reageeritakse kiiresti.

173. Politsei selgituse põhjal on Riigikontroll seisukohal, et monumendi praegune jälgimissüsteem ei pruugi siiski ka edaspidi tagada vandaalitsete tuvastamist, rääkimata vandalismiaktide tõkestamisest. Riigikontrolli arvates peaks Kaitseministeerium rakendama täiendavaid meetmeid Vabaduse väljakul asuva oma (riigi) vara turvamiseks. Paneelide purustamine (ja monumendi muude osade kahjustamine) ei põhjusta riigile mitte ainult rahalisi kulutusi. Olulisem on, et

Sammast katvaid klaaspaneele on korduvalt lõhutud

lõhkumisjäljed riigi seni kõige tähtsamal ametlikul monumendil tekitavad riigile suurt moraalset kahju.

174. Riigikontroll on ministeeriumiga nõus, et avalikus ruumis paikneva monumendi sihilikku kahjustamist ei ole võimalik vältida ühegi turvameetmega ning monumenti saab pidada piisavalt turvatuks vaid juhul, kui kõik inimesed temasse austusega suhtuvad.

Monument on kindlustatud summas 3,5 miljonit eurot

175. 2009. aasta augustist 2011. aasta maini oli monument kindlustatud, sh ka vandalismi ja klaasi ootamatu ning ettenägemata sündmuse tagajärjel purunemise vastu, kogusummas 55 miljonit krooni (3,5 miljonit eurot). Ministeeriumi omavastutuse suuruseks oli 50 000 krooni iga kindlustusjuhtumi kohta. Monumendi klaaspaneelide lõhkumise tõttu peatas kindlustusselts monumendi vandalismi- ja klaasikindlustuse alates 6.5.2011.

176. Uus kindlustusleping teise kindlustusandjaga jõustus 11. augustil 2011, sama suure kindlustussummaga. Kindlustusmakse suurenes poole võrra, ministeeriumi omavastutus on 10 protsenti kahjust. Lepingu kohaselt ei loeta kindlustusjuhtumiks klaaspaneelide purunemist vandalismiakti tagajärjel, kui kindlustuslepingu sõlmimise ajal olid purunenud paneeli klaasipinnal praod. Paneelide seisundit lepingu sõlmimisel ei fikseeritud. Tallinna Tehnikaülikooli aruannetes samba ja risti seisundi uuringute kohta on märgitud, et paljudes klaaspaneelides on praod. Sellest tuleneb oht, et kindlustusfirma võib keelduda purustatud paneelide asendamiskulude hüvitamisest.

Kaitseministeeriumi arvates suudavad nad monumendi klaasdetailid vajaduse korral uutega asendada

Sammast katvaid klaaspaneele suudetakse Eestis valmistada

177. Kaitseministeeriumi kinnituse kohaselt on monumendi klaasdetailide kohta Sans Soucilt saadud info piisav, et sellele tuginedes suudaksid klaasdetailide valmistamisele spetsialiseerunud ettevõtted analoogseid (sama välimusega, sama püsivaid) detaile toota.

178. Kirjalikku kokkulepet vajalike asenduspaneelide valmistamiseks ja purunenud/purustatud paneelide kiireks asendamiseks ministeeriumil ühegi firmaga ei ole (v.a Sans Souciga sõlmitud lepingust firmale tulenev kohustus vahetada kuni 2012. aasta oktoobrini oma kulul need paneelid, mis on esialgse välimuse kaotanud vigade tõttu nende tootmisel, veol või paigaldamisel). Monumendile 2010. aasta augustis kindlustuse andnud firma leppis 2010. aasta sügisel / 2011. aasta kevadel lõhutud klaaspaneelide asendamiseks uute paneelide valmistamises kokku ühe Eestis registreeritud firmaga, keda Kaitseministeerium pidas suuteliseks uusi paneele valmistama ja kellele ministeerium oli edastanud Sans Soucilt saadud klaaspaneelide valmistamise info. Esimesed asenduspaneelid valmisid 2011. aasta augustis.

179. Sans Souci oli samba rajamise ajal ministeeriumile teatanud, et sammast katvate suurte paneelide ruutmeeter maksis 5600 eurot, Eesti firmale maksti paneeli ruutmeetri eest 4165 eurot (ministeeriumi andmetel on samba pind 185 m² ja risti pind 89 m², kokku 274 m²).

180. Kaitseministeeriumi ja Riigi Kinnisvara vahelises monumendi haldamise ja hooldamise lepingus ei ole kirjas, kui kiirelt peaks Riigi Kinnisvara monumendi purunenud või purustatud klaaspaneelid tervetega asendama juhul, kui ministeerium sellise töö neilt tellib.

/allkirjastatud digitaalselt/

Tarmo Olgo
tulemusauditi osakonna peakontrolör

Kaitseministri vastus Riigikontrolli auditiaruande eelnõule

Riigikontroll saatis auditiaruande eelnõu kaitseministrile seisukohavõtuks. Kaitseminister saatis oma arvamuse auditi aruande kohta Riigikontrollile 19. detsembril 2011.

Kaitseministri üldised kommentaarid auditiaruande kohta

Täna Riigikontrolli põhjaliku töö eest Vabadussõja võidusamba rajamise analüüsimisel. Riigikontrolli auditi aruandes välja toodud asjaolud aitavad avalikkusele võidusamba rajamisega seotud selgitada. Nõustun Riigikontrolliga, et tänaseks lõplikult valminud Vabadussõja võidusammas on seni olulisim mälestusmärk, mis on Eestis pärast taasiseseisvumist püstitatud. Riigikontrolli aruanne kinnitab, et Kaitseministeerium on võidusamba olulisust teadvustades lähenenud selle rajamisele oma parimast tahtest lähtuvalt. Peamiselt projekti keerukusest ja ambitsioonikast ajakavast tingitud riskide realiseerumisele reageeris Kaitseministeerium süsteemselt ja kiirustamata, vajadusel oma ala parimaid spetsialiste kaasates.

Omalt poolt soovin juhtida tähelepanu mõnele aruande väidetele, mis vajaksid Kaitseministeeriumi hinnangul täiendavat selgitust, et vältida väärarvamusi:

1. Aruande 2. leheküljel on mainitud, et Tšehhi firma Sans Souci s.r.o. valiti sammast ja risti projekteerima ning ehitama sisulise konkursita, kuna teistele konkursile kutsutut ei jäänud pakkumuste esitamiseks piisavalt aega. Kaitseministeerium otsis enne hanke väljakuulutamist aktiivselt kontakti mitme eeldatavalt sarnaste tööde kogemust omava välisettevõttega. Konkursil osalemiseks tehti ettepanek kolmele ettevõttele (Rootsis, Saksamaal ja Tšehhis). Pakkumuste esitamise tähtaja määramisel Kaitseministeerium arvestas, et potentsiaalsed pakkujad kasutavad õigust taotleda pakkumuste esitamiseks lisatähtaega. Kahjuks seda ei tehtud.
2. Aruande 10. leheküljel on esitatud väide, et samba rajamiseks otsustati riigihangete menetlusnorme mitte järgida. Väite sõnastusest jääb mulje, nagu oleks Vabariigi Valitsus lubanud Kaitseministeeriumil riigihangete seadust mitte järgida. Pean oluliseks rõhutada, et võidusamba rajamisega seotud hangete teostamisel juhitud riigihangete seaduse põhimõtetest, küll aga rakendati riigihangete seaduse sätet, mis lubab riigi oluliste huvide kaitseks hankemenetlust lihtsustada. Eksitav on ka punktis 26 esitatud väide, mille kohaselt nimetatud erandi rakendamine võimaldas vältida hangete vaidlustamist. Igaühel on võimalus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse ja see õigus kehtis ka vabadussõja võidusamba hangete puhul.
3. Aruande 35. ja 36. leheküljel käsitletakse monumendi rahastamist. Aruande sõnastusest võib jääda mulje, nagu oleks enam kui pool monumendi rajamise kuludest tehtud riigikaitseks eraldatud rahast. Selguse huvides rõhutan, et kuigi osa kuludest tehti algselt Kaitseministeeriumi investeeringuteks ettenähtud eelarverealet, kompenseerisid hilisem Vabariigi Valitsuse reservfondi eraldis ja 2009. a eelarveläbirääkimiste käigus saavutatud kokkulepe riigikaitseks eraldatud vahenditest tehtud kulud. Ükski riigikaitse objekt võidusamba rajamise tõttu rajamata pole jäänud.
4. Auditis heidetakse ette, et enam kui pool annetustena kogutud rahast kulutati monumendi parandamiseks. Kaitseministeerium on annetustena kogutud raha sihipäraselt kasutamist pidanud äärmiselt oluliseks. Annetuste teisest osast, mis laekus Kaitseministeeriumile 2009. aasta juunis, oli algselt kavas tasuda San Souci s.r.o.-le viimane osamakse. Kuid 2009. aasta suvel oli juba selge, et San Souci poolt teostatud töö on ebakvaliteetne ning viimast väljamakset ei tehta. Seejärel otsustatigi annetustest laekunud vahendid kasutada sihtotstarbeliselt samba valgustussüsteemi parandamiseks.

Auditi iseloomustus

Auditi eesmärk

Auditi alustamisel oli eesmärgiks hinnata, kas Vabadussõja võidusamba rajamiseks eraldatud raha kasutati sihipäraselt ja säästlikult. Kui varsti pärast monumendi pidulikku avamist selgus, et selle samba- ja ristiosa teostuses on olulisi puudusi, lisandus eesmärk selgitada nende tekkepõhjused ja jõuda selgusele, kas monument on pikka aega püsiv.

Hinnangu andmise kriteeriumid

Riigikontroll hindas, kas Kaitseministeerium järgis monumendi rajamisel

- riigivaraseadusest tulenevat kohustust
 - valitseda riigivara eesmärgipäraselt, otstarbekalt, säästlikult ja heaperemehelikult;
 - riigivaraga toiminguid või tehinguid tehes juhinduma põhimõttest suurendada kasu ja vältida kahju, mis riik võib neist toimingutest või tehingutest saada;
 - teha riigivaraga tehinguid kooskõlas õigusaktidega ning läbipaistvalt ja kontrollitavalt.
- riigihangete seadusest tulenevat kohustust
 - kasutada rahalisi vahendeid säästlikult ja otstarbekalt ning saavutada riigihanke eesmärgi mõistliku hinnaga, tagades konkurentsi korral erinevate pakkumuste võrdlemise teel parima võimaliku hinna ja kvaliteedi suhte;
 - tagada riigihanke läbipaistvus ja kontrollitavus.
- riigieelarve seadusest tulenevaid piiranguid:
 - ministril ei ole õigust muuta riigieelarves ettenähtud kulude otstarvet;
 - riigieelarves määratud kulude otstarvet on võimalik muuta vaid riigieelarve muutmise teel.

Auditi ulatus ja käsitusviis

Auditiga püüti hõlmata kõiki Kaitseministeeriumi toiminguid Vabadussõja võidusamba rajamisel alates Vabariigi Valitsuse 30.8.2007. aasta otsusest, millega valitsus kiitis heaks Vabadussõja võidusamba ideekavandi konkursi tulemused ja kohustas Kaitseministeeriumi alustama monumendi rajamise ettevalmistusi. Riigikontroll tugines Kaitseministeeriumist saadud dokumentidele, ministeeriumi ja monumendi rajamisel tema lepingupartnereiks olnud töötajate kirjalikele ning suulistele selgitustele, samuti ka Vabariigi Valitsuses arutatud dokumentidele. Valikuliselt kontrolliti aastatel 2008–2009 monumendi rajamiseks tehtud kulutuste sihipärasust ja nende ministeeriumi raamatupidamisarvestuses kajastamise õigsust.

Auditiaruande koostamisel tugines Riigikontroll ka raamatule „Vabadussõjast võidusambani“, mille autoriteks on monumendi ideekonkursi võitnud ja mille on 2009. aastal välja andnud kirjastus Valgus. Taustmaterjalina kasutati 2011. aasta jaanuaris avalikkusele tutvustatud Kristina Normani dokumentaalfilmis „Et meeldiks kõigile“ olevat infot.

Riigikontroll palus mitmes küsimuses kahel korral selgitusi ka monumendi samba ja risti projekteerinud ning ehitanud Tšehhi firmalt Sans Souci s.r.o., kes küll lubas need esitada, kuid ei teinud seda.

Audititoimingute kronoloogia

Auditit alustati Riigikontrolli tööplaani välisena 2008. aasta juulis. Kui 2008. aasta suvel-sügisel sai selgeks, et monument valmib tõenäoliselt alles 2009. aasta suveks, otsustati ka audit lõpetada kas vahetult enne või pärast monumendi avamist 2009. aasta suvel. Kui pärast monumendi avamist ilmned olulised puudused selle valgustussüsteemis, otsustati auditi lõpetamine veel kord edasi lükata, uueks eeldatavaks tähtajaks sai 2009. aasta detsember. Sama aasta novembris valmis auditaruande eelnõu, milles esitatud faktid ja järeldused kooskõlastati Kaitseministeeriumi esindajatega toimunud arutelude käigus. Kui Kaitseministeerium 2009. aasta detsembris teatas, et peab monumendi valgustussüsteemi teostust praagiks ja on otsustanud selle täiesti ümber teha, peatati audititoimingud. Neid jätkati 2011. aasta kevadel, kui Kaitseministeerium oli teatanud, et tööd monumendile uue valgustussüsteemi loomiseks on edukalt lõpetatud. Audititoimingud lõpetati 2011. aasta augustis. Aruande uut eelnõu arutas Riigikontroll Kaitseministeeriumi esindajatega 2011. aasta oktoobris ning edastas aruande ministeeriumile ametlikuks seisukohavõtuks 25. novembril 2011.

Auditi tegijad

Auditi alguses 2008. aasta suvel vastutasid selle eest peakontrolör Ülle Madise ja auditijuht Hannes Unt. 2009. aasta jaanuarist vastutas auditi eest peakontrolör Tarmo Olgo. 2009. aasta maikuuni juhtis audititoiminguid auditijuht Hannes Unt, pärast seda Riigikontrolli nõunik Olav Lüüs. Kaitseministeeriumi kulutusi monumendi rajamiseks aastatel 2008–2009 kuni monumendi avamiseni 2009. aasta suvel ja nende kajastamist ministeeriumi raamatupidamises kontrollisid vanemaudiitor Alo Lääne ja auditijuht Krista Zibo.

Kontaktandmed

Auditi kohta saab lisainfot Riigikontrolli kommunikatsiooniteenistusest
tel +372 640 0704 või +372 640 0777, e-post riigikontroll@riigikontroll.ee

Auditaruande elektrooniline koopia (pdf) on saadaval koduleheküljel www.riigikontroll.ee.

Auditaruande kokkuvõte on saadaval ka inglise keeles.

Auditaruande number Riigikontrolli asjaajamissüsteemis on 2-1.7/12/20069/12-2.

Riigikontrolli postiaadress on:

Narva mnt 11a
15013 TALLINN
Tel +372 640 0700
Faks +372 661 6012
riigikontroll@riigikontroll.ee

Riigikontrolli varasemaid auditeid Kaitseministeeriumi tegevuse kohta

29.7.2011 – Kaitseministeeriumi 2010. aasta raamatupidamise aastaaruande õigsus ja tehingute seaduslikkus

31.8.2010 – Kaitseministeeriumi 2009. aasta raamatupidamise aastaaruande õigsus ja tehingute seaduslikkus

7.9.2009 – Kaitseotstarbelise varustuse hangete korraldus

Kõik aruanded on kättesaadavad Riigikontrolli koduleheküljelt www.riigikontroll.ee

Lisa A. Vabadussõja võidusamba rajamise ja sellega seotud otsuste kronoloogia

Oluline sündmus	Toimumise aeg
Vabariigi Valitsus kiidab heaks monumendi hindamiskomisjoni ettepaneku tunnistada konkursi võitjaks ideekavand „Libertas“, mille autoriteks on Rainer Sternfeld, Andri Laidre, Kadri Kiho ja Anto Savi, ja annab Kaitseministeeriumile korralduse alustada toiminguid monumendi rajamise ettevalmistamiseks.	31.8.2007
Autorid otsustavad, et sammas ja rist oleks otstarbekas katta klaasiga	11.9.2007
Projektijuhina kaasatakse Aivar Reivik.	27.9.2007
Soome firma litala teatab Kaitseministeeriumile, et ei võta enda peale monumendi klaasdetailide valmistamist, kuna arvab, et ei suuda neid ministeeriumi soovitud ajaks toota.	30.11.2007
Kaitseministeeriumi töötajad ja autorid sõidavad Prahasse Sans Souci s.r.o. juurde.	18.–20.12.2007
Sans Souci s.r.o. näitab Kaitseministeeriumis, millised võiksid välja näha klaasdetailid, millega saaks monumendi samba ja risti katta.	7.1.2008
Vabariigi Valitsus vormistab otsuse, mille alusel Kaitseministeerium hakkab juhtima monumendi rajamise toiminguid.	31.1.2008
AS Telora-E saab Kaitseministeeriumilt volituse valmistada ette monumendi rajamise toimingud.	1.2.2008
Kaitseministeerium teeb kolmele välisfirmale ettepaneku esitada üheksa päeva jooksul pakkumus samba ja risti valmistamiseks.	2.2.2008
Kaitseministeerium sõlmib ASiga Telora-E ja autoritega lepingu, milles on kindlaks määratud Telora-E õigused-kohustused projektijuhina ja omanikujärelevalve teostajana ning autorite õigused-kohustused monumendi rajamise ajal.	20.2.2008
Kaitseministeerium otsustab, et monumendi peaprojekterijaks saab AS Sweco Projekt.	20.2.2008
Vabariigi Valitsus lubab Kaitseministeeriumil kasutada monumendi rajamiseks raha, mille Riigikogu on andnud kaitsekulutusteks.	28.2.2008
Kaitseministeerium sõlmib lepingu Sans Souci s.r.o.-ga	28.2.2008
Kaitseministeerium sõlmib lepingu ASiga Sweco Projekt.	13.3.2008
AS Sweco Projekt esitab Tallinna Linnaplaneerimise Ametile monumendi eskiisprojekti esimese variandi.	31.3.2008
Kaitseministeerium võtab Sans Souci s.r.o.-lt vastu samba vundamendi tehnilised tingimused.	14.4.2008
AS Lindrem alustab ehitusplatsi ettevalmistustöödega, milleks kaeveluba saadakse 28.4.2008.	14.4.2008
Tallinna Linnaplaneerimise Amet teatab ASile Sweco Projekt, et 31.3.2008 esitatud eskiisprojekt ei vasta eskiisprojekti koostamise nõuetele.	17.4.2008
OÜ RVV alustab Harjumäe nõlva vaiadega tugistamise ettevalmistusi.	19.5.2008
Kaitseministeerium esitab kogu monumendikompleksi ehitusloa taotluse koos monumendi eelprojektiga Tallinna Linnavalitsusele.	23.5.2008
Kaitseministeerium sõlmib lepingu ASiga Lindrem ehitusplatsi ettevalmistamiseks.	29.5.2008
Kaitseministeerium korraldab esimese hankekonkursi monumendi tseremooniaväljaku rajamistööde tegija valikuks. Tööde lõpetamist soovitakse 2008. aasta novembris.	Juuni algus, 2008
Kaitseministeerium teavitab avalikkust, et Tallinna Linnaplaneerimise Amet seab võidusamba ehitusele bürokraatlike tõkkeid ning takistab sellega monumendi õigeaegset valmimist.	19.6.2008
AS Lindrem lõpetab ehitusplatsi ettevalmistustööd.	25.6.2008
Kaitseministeerium pöördub Tallinna Linnavalitsuse poole kirjaga, milles palub väljastada luba monumendi maa-ala ja samba vundamendi tööde alustamiseks.	27.6.2008

Tallinna Linnavalitsus annab loa samba vundamendi ehitamiseks ja trasside rajamiseks.	1.7.2008
Kaitseministeerium teatab Sans Souci s.r.o.-le, et nõustub Sans Souci kavandatud klaaspaneelide mõõtmetega ja nende samba betoonist tugikonstruktsioonile kinnitamise moodusega.	2.7.2008
Kaitseministeerium sõlmib Harjumäe nõlva vaiadega tugistamise lepingu OÜ-ga RVV.	3.7.2008
AS Skanska EMV alustab samba vundamendi rajamise töid.	4.7.2008
Kaitseminister teatab, et monument ei valmi 2008. aastal.	11.7.2008
OÜ RVV lõpetab Harjumäe nõlva vaiadega tugistamise.	18.7.2008
Tallinna Linnavalitsus annab loa monumendi maa-ala tööde tegemiseks (tseremooniaväljaku rajamiseks).	24.7.2008
Kaitseministeerium sõlmib samba vundamendi ehitamise lepingu ASiga Skanska EMV.	28.7.2008
Kaitseministeerium korraldab teise konkursi, et valida monumendi tseremooniaväljaku rajamistööde tegija. Konkursil ei nõuta enam tööde lõpetamist 2008. Aastal.	29.7.2008
Samba vundament on valmis.	4.8.2008
Sans Souci s.r.o. kirjutab kaitseministrile kirja, milles teatab kavatsusest lepingu täitmine katkestada seniks, kuni temaga sõlmitud lepingusse ei tehta muudatused, mis kajastavad kavandatu osas seni kokkulepitud muudatusi ja sellest Sans Souci s.r.o.-le tekkinud täiendavaid kulusid.	11.9.2008
Kaitseministeerium sõlmib lepingu OÜ-ga Celander Ehitus monumendi maa-alal tehtavate tööde (tseremooniaväljaku rajamine) tegemiseks.	15.9.2008
Monumendile pannakse nurgakivi.	20.9.2008
Tallinna Linnavalitsus annab samba ja risti ehitusloa.	22.9.2008
Valmib monumendi samba betoonist tugikonstruktsioon.	2.10.2008
Sammas kaetakse klaaspaneelidega.	November 2008
Kaitseministeerium ja Sans Souci s.r.o. lepivad kokku, et ei esita vastastikuseid pretensioone algses lepingus olnud tähtaegadest mittekinnipidamise pärast, lepivad kokku uutes tähtaegades ja Sans Souci tasu suurendamises.	20.1.2009
Paigaldatakse klaasiga kaetud rist.	26.3.2009
Sans Souci s.r.o. katsetab samba ja risti valgustussüsteemi.	9.–21.4.2009
Sammas ja rist tunnistatakse kasutusloa andmise nõuetele vastavaks.	1.6.2009
Kaitseministeerium võtab Sans Souci s.r.o.-lt üle samba ja risti valduse.	12.6.2009
Tallinna Linnavalitsus annab monumendi osistele kasutusloa.	16. ja 22.6.2009
Monument avatakse pidulikult.	23.6.2009
Kaitseministeerium võtab vastu OÜ Celander Ehitus korraldatud monumendi tseremooniaväljaku rajamise tööd.	26.6.2009
Mitu samba paneeli muudavad värvi ja asendatakse.	Juuli 2009
Ilmnevad probleemid samba ja risti valgustusega.	Juuli-august 2009
Sans Souci s.r.o. lubab tehtud tööde vastuvõtmise korral samba ja risti juures ilmnenu puudused kõrvaldada 2008. aasta septembri lõpuks.	August 2009
Samba valgustus lülitatakse välja ja valgustuspaneelid demonteeritakse.	September 2009
Kaitseministeerium tellib hinnangu monumendi tehnilisele seisukorrale Tallinna Tehnikaülikoolilt.	22.10.2009
Kaitseministeerium võtab Sans Souci s.r.o.-lt tööd vastu, Sans Souci s.r.o. lubab kõik korda teha 15.12.2009.	19.11.2009

Kaitseministeerium teatab, et loobub koostööst Sans Souci s.r.o.-ga, tellib monumendile uue elektri-, valgustus- ja automaatikasüsteemi Eesti ettevõtjailt ja nõuab sellega seotud kulud sisse Sans Souci s.r.o.-lt.	21.12.2009
Tallinna Tehnikaülikool edastab Kaitseministeeriumile oma arvamuse samba projekti ja ehitustööde kvaliteedi kohta.	Jaanuar 2010
Kaitseministeerium algatab hankemenetluse monumendile uue elektri-, valgustus- ja automaatikasüsteemi saamiseks.	11.2.2010
Sambalt kukub üks selle nurkasid katvatest klaasdetailidest, misjärel otsustatakse kõik nurgadetailid demonteerida neile uute kinnituselementide paigaldamiseks.	6.6.2010
Kaitseministeerium sõlmib lepingu ASiga KH Energia-Konsult monumendile uue elektri-, valgustus- ja automaatikasüsteemi projekteerimiseks ja ehitamiseks.	3.9.2010
OÜ Celandar Ehitus rajab monumendile lisadrenaaži.	Oktoober-november 2010
Monumendi uus valgustus lülitatakse katsetamiseks korra sisse, algab loodud süsteemide katseperiood.	30.12.2010
Kaitseministeerium võtab ASilt KH Energia-Konsult vastu uue elektri-, valgustus- ja automaatikasüsteemi projekteerimisel ja ehitamisel tehtud tööd.	11.4.2011
Eestis valmistatakse Sans Souci tarnitute analoogsed klaaspaneelid.	August 2011

Allikas: Kaitseministeeriumist auditi käigus saadud dokumendid ja andmed, meedias olnud info

Lisa B. ülevaade Vabadussõja võidusamba rajamisel ja parandamisel tehtud olulisematest kulutustest

Kulutuse eesmärk	Töö tegija / makse saaja	Tasu töö eest, mln kr
Kaitseministeeriumile projektijuhtimisteenuse osutamine ja omanikujärelevalve	AS Telora-E	2,2
Monumendi, v.a selle sammas ja rist, projekteerimine	AS Sweco Projekt	7,9
Samba ja risti projekteerimine ja valmistamine	Sans Souci s.r.o.	55,2 ¹
Käibemaks Sans Souci s.r.o.-le tehtud maksetelt	Eesti Maksu- ja Tolliamet	9,9
Monumendi territooriumi ehitustöödeks ettevalmistamine	AS Lindrem	3,5
Harjumäe nõlva vaiadega tugistamine	OÜ RVV	3
Samba vundamendi ehitamine	AS Skanska EMV	0,7
Monumendi tseremooniaväljaku rajamine	OÜ Celandar Ehitus	26,9
Monumendi autorite osalus monumendi projekteerimisel ja ehitamisel aastatel 2008–2009	Ideekonkursi võitnud 4 isikut	1,4 ²
Monumendile lisadrenaaži rajamine	OÜ Celandar Ehitus	1,6
Monumendi projekti ja selle rajamisel tehtud tööde ekspertiisid	Tallinna Tehnikaülikool	0,9
Sambale ja ristile uue valgustus-, elektri- ja automaatikasüsteemi projekteerimine ja teostamine	AS KH Energia-Konsult	10,2
Kaitseministeeriumi õiguslane nõustamine 2008–2010	Advokaadibüroo Varul AS	1,3
Muud tööd ja muud maksed		8,2
KOKKU perioodil september 2007 – juuli 2011		132,9

¹ Märkus: osa arveid, kogusummas 3 755 184 krooni jäeti maksmata, seega oli tegelike maksete suuruseks 51,5 mln kr.

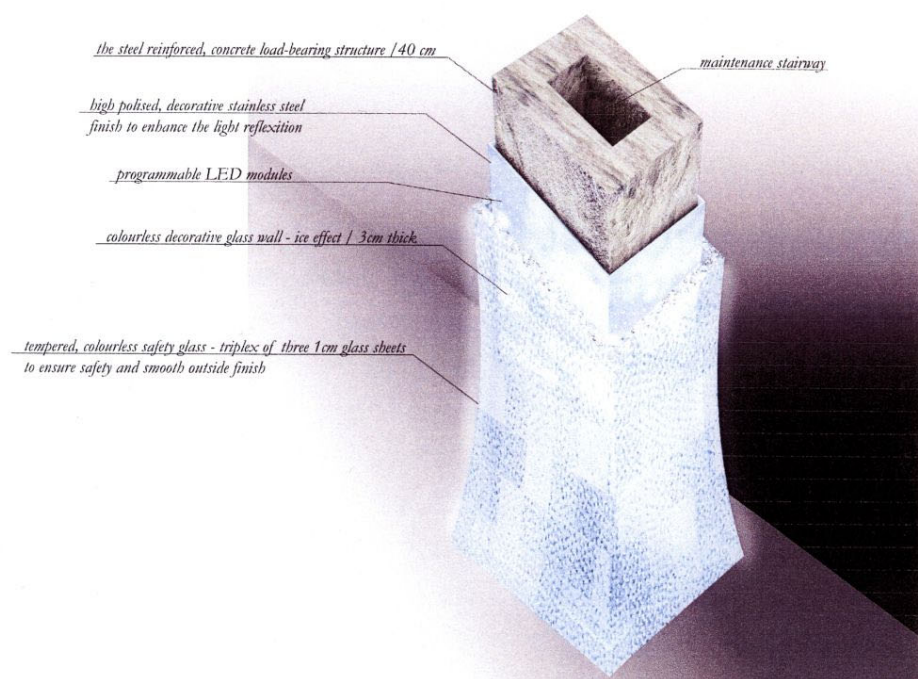
² Märkus: tasu koos sellelt arvestatud maksudega.

Allikas: Riigikontrolli arvestus Kaitseministeeriumi andmete alusel

Lisa C. Vabaduse võidusamba läbilõige. Väljavõte Sans Souci pakkumusest

SANS SOUCI

KOOPIA

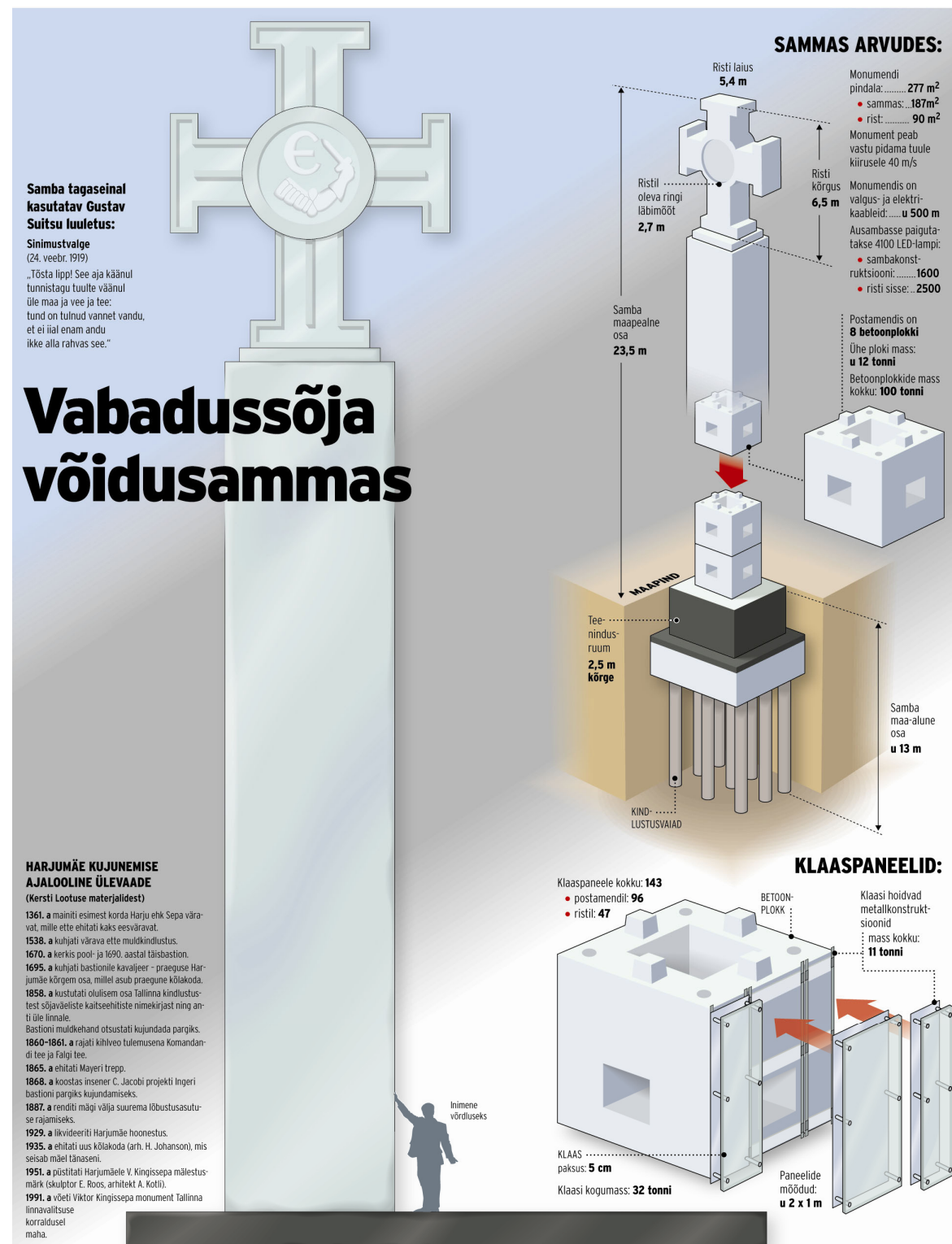
PROJECT 7002 / Monument 24 m / Tallinn

Visualization / Technical solution

SANS SOUCI, s.r.o. • Navrátilova 666/7 • 110 00 • Prague 1 • Czech Republic
Tel./Fax: +420 261 912 660 • info@sanssouciint.com • www.sanssouciint.com

19

Lisa D. Vabadussõja võidusamba konstruktsiooni kirjeldus

Allikas: autorid R. Sternfeld ja A. Laidre, samba tootja Sans Souci s.r.o, maa-ala arhitektid Lootusprojekt OÜ

Allikas: Alari Paluots, Eesti Päevaleht